

Terezínská synagoga otevřena veřejnosti

Dne 10. května od 13 hodin se konalo v Terezíně za přítomnosti několika významných oficiálních osobností slavnostní zahájení návštěvního provozu v tzv. ukryté synagoze v Terezíně. Mezi hosty byl např. ministr zahraničí ČR pan Karel Schwarzenberg, náměstek ministra kultury, zástupci kraje, Památníku i města Terezín, předsedkyně TI, tajemník FŽO, zástupci židovských obcí a další významní hosté, ale také dcera pana Arthura Berlingera, muže, který tuto synagogu v r. 1943 vyzdobil a byl jejím kantorem, a paní Rosie Baumová s rodinou. Sám tvůrce synagogy zahynul v Osvětimi, dvě dcery se mu však ještě včas podařilo dostat z Německa do Anglie.

V posledních měsících internace v Terezíně jsme bydleli v těsném sousedství modlitebny, o její existenci jsme však neměli ani potuchy. Po dlouhá léta od konce války byla synagoga, či spíše modlitebna, vedlejším přístavkem obytného domu, na jehož dvorku stojí, a sloužila jako kůlna. Teprve nedávná léta odhalila mimořádný význam této malé budovy, ale když již měla být představena veřejnosti, přišla r. 2002 povodeň a modlitebnu zatopila. Uvedení modlitebny do nynějšího stavu stálo velké úsilí, restaurátorské práce i finančních prostředků. A v proslovech bylo toto vše vysoce hodnoceno a chváleno.

Mám-li být upřímná, čekala jsem od restaurátorských prací mnohem víc. Vždyť modlitebna byla dobře zdokumentována již dříve, než ji zalila povodeň, a také výtvarná logika výzdoby je zřejmá, takže si myslím, že bylo možno zahladit stopy povodně, což se ale bohužel vůbec nestalo. Osobně jsem byla výsledkem restaurování hluboce zklamána a podobné názory jsem slyšela i od některých dalších účastníků slavnosti. Myslím, že ojedinělost této památky by zasloužila lepší opravu, např. alespoň v náznacích dotáhnout ztracené části výzdoby a barvu stěny pod záplavou přizpůsobit zbytku. Nepůsobilo by to tak devastovaně.

Svou zprávu chci ukončit citací jednoho z nástěnných nápisů, jímž se terezínští vězňové, většina z nich však marně, modlili:

„A přes to vše jsme tvé jméno nezapomněli, nezapomeň ani ty na nás.“

Michaela Vidláková
Foto: Matěj Stránský

O našem posledním setkání, zejména pro ty, kdo tam nemohli být s námi

Byl to výborný nápad svolat neformální setkání členů Terezínské iniciativy. Podle jejich stanov není totiž povinné svolávat sněm s jeho ustáleným programem podávání zpráv, volbami nejrůznějších komisí a konečně volbou předsednictva a revizní komise každoročně. Byla by však škoda nevyužít navyklého rituálu a této krásné možnosti setkat se alespoň jednou v roce i s těmi, které nemáme nablízku a ještě se jim daří zvládnout cestu do Prahy. Přivítali jsme tedy rozhodnutí představenstva svolat všechny členy TI nikoli na sněm, ale k prostému setkání. Nebylo k tomu třeba obvyklého velkého sálu, ani předsednického stolu, ani připravených projevů. Ostatně nejdůležitější zprávy o činnosti TI jste si mohli přečíst v našem časopise.

Dagmar Lieblová

Michaela Vidláková

Dopadlo to výborně!

Raisův sál byl plný a měli jsme k sobě blíž než v obvyklém velkém sále Národního domu. Setkání zahájila Dana Lieblová, která vyslovila radost z velké účasti, vysvětlila odlišnosti mezi sněmem a setkáním a vyzvala přítomné k diskusi o všem, co se nás týká. Napjaté očekávání – přihlásí se někdo? Ale bylo o čem mluvit a co si vzájemně sdělit. Zájemci o slovo stáli téměř ve frontě.

Rozpravu zahájila Miša Vidláková, která informovala o možnosti přijetí do nově vybudovaného domova pro přeživší šoa bez ohledu na členství v Židovské obci Praha.

Anna Hanusová sdělila, že v Brně funguje nové kulturní středisko pro židovskou i nežidovskou veřejnost, které slouží i žákům brněnských škol.

Eva Merová nám tlumočila zkušenosti

z Německa, kde byla založena organizace zabývající se problematikou holocaustu se zaměřením na druhou a třetí generaci i na širší veřejnost.

Pavel Werner, Věra Andrysíková a Marta Kottová se podělili o své zkušenosti z besed s mládeží i s problematikou, která s tím souvisí.

Anna Hyndráková v této souvislosti upozornila na kazetu, vydanou Vzdělávacím střediskem ŽM pod názvem *Nedovedu pochopit*.

Ředitel Židovského muzea Leo Pavlát seznámil s činností muzea, počínaje literární tvorbou dětí a mládeže o koncentračních táborech, o výstavách a plakátech, o diskusích zaměřených proti tzv. „novému“ antisemitismu, který se projevuje zejména jako antiizraelismus a popírání šoa.

O zajímavé výstavě v Barceloně, jejíž velká část je věnována židovské hudbě i hudbě v Terezíně, ale i tomu, jak byla hudba zneužívána v Hitlerově Třetí říši podala zprávu Eva Herrmannová.

Petr Liebl přečetl dopis Gaby Flatow, v němž vysvětlila důvod ukončení své činnosti v Terezíně a pozdravila všechny členy Terezínské iniciativy.

Několik diskutérů doporučilo nové knihy zaměřené na válečné roky.

Dr. Jiří Franěk např. knihu *Peníze od Hitlera*. Její autorkou je Češka,

kteřá přesto musela v rámci odsunu odejít do Německa.

Ing. Pavel Hoffmann představil knihu *Die Jahre der Vernichtung*, která ještě česky nevyšla, a publikaci houslistky vězeňského orchestru v Osvětimi, která dosud nebyla přeložena.

Další okruh příspěvků se týkal různých finančních otázek – např. nákladů na vydávání našeho časopisu, který kromě peněz potřebuje i zajímavé příspěvky z pera našich členů mimo okruh členů redakční rady.

Poskytování příspěvků ze zdravotního fondu považují mnozí za zcela samozřejmé. Těžko bychom je však zvládali bez pomoci Židovské obce Praha, která nám poskytuje půjčky při jejich téměř pravidelném zpoždění. Jen díky ní funguje pomoc potřebným plynule.

Anna Hanusová

Eva Merová

Pavel Werner

Věra Andrysíková

Marta Kottová

Anna Hyndráková

▲ Petr Liebl

◀ Leoš Pavlát

▶ Jiří Franěk

Pavel Hoffmann

Jaroslav Kraus

František Bányai

K vzájemné spolupráci se vyslovil i předseda ŽOP František Bányai.

Za českou radu a kancelář pro oběti nacismu promluvili Dr. Martin Thiel a Dr. Darina Sedláčková, kteří nás informovali o možnosti nadací a čerpání finanční pomoci z jejich fondů. Ještě i po uzavření diskuze odpovídali oba na četné dotazy a vysvětlili všechny nejasnosti.

Za Památník Terezín pozdravil naše setkání Dr. Jan Munk, upozornil také na nového vedoucího výchovně-vzdělávacího oddělení Památníku Mgr. Jana Špringla.

Po skončení neočekávaně bohaté diskuse jsme se mohli věnovat individuálním rozhovorům, což bylo uvítáno s velkým zájmem, neboť takových příležitostí není mnoho a jsou vždy zdrojem radosti ze vzájemného setkání.

Celkově srdečná a přátelská atmosféra našeho setkání, relativně vysoká účast i aktivita členů je bezpochyby také velkou zásluhou předsedkyně TI Dagmar Lieblové.

Večer šlo hodně z nás do Divadla Na Fidlovačce na divadelní představení Funny Girl, které pro členy zajistilo předsednictvo TI. Pěkný zážitek umocnil naše společné setkání.

Eva Štichová, Foto: Michal Stránský ►

Martin Thiel

▲ Jan Munk

◀ Darina Sedláčková

TRYZNA 8. BŘEZNA 2007

Smutkem, tichem a modlitbou bylo provázeno letošní pietní shromáždění k výročí vyvraždění rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau v březnu 1944. Pinkasova synagoga byla zcela zaplněna, jména na zdech synagogy doplňovala atmosféru jímavého projevu Jaroslava Krause, místopředsedy Tereziánské iniciativy. Mluvil o zázraku v tom smyslu, že jen několik málo desítek vězňů tragédii rodinného tábora přežilo.

Historie rodinného tábora byla doku-

mentována citací z materiálů historika Miroslava Kárného a doplněna úryvkem z knihy spisovatele Oty B. Krause „*Země bez Boha*“.

Za pražskou obec se tradiční tryzny zúčastnili předseda František Bányai a tajemník Michal Borges. Pietní slavnost zahájil předseda FŽO Jiří Daníček a ukončil ji zemský rabín Karol Sidon modlitbou za všechny umučené.

Eva Fantová

Foto: Richard Kraus

Jaroslav Kraus při jímavém projevu

Mladí uctili památku 8. března

Dne 8. března 2007 se v Osvětimi-Březince za účasti skupinky mladých lidí uskutečnila pietní tryzna za oběti tzv. rodinného tábora terezínských Židů.

Právě zde v koncentráku Birkenau 8. 3. 1944 hitlerovci vyvraždili plynem výkvět českého národa – 3791 Židů z ghetta Terezín.

Do Polska jsme se vydali nejpohodlnějším způsobem – vlakem. Dříve než jsme vzdali hold mučedníkům „zářijového transportu“, navštívili jsme v Krakově málo známý KT Plašov, kde zahynulo rukou německých vrahů více než 50 000 otroků třetí říše. Dopoledne následovala prohlídka krakovského ghetta (dodnes nejzastalejší části města) a poté jsme odpoledne dorazili do Osvětimi.

Zde jsme po prohlídce táborů Auschwitz I a Auschwitz II-Birkenau uskutečnili pietní akt. Nejprve jsme přečetli proslovy pana Ing. Barteka z HS Osvětim a Jiřího Strnada ze skupiny Odkaz Mordechaje Anielewicze (velitel židovského povstání ve varšavském ghettu – pozn. autora). Pan František Krych pak seznámil ostatní členy

výpravy s historií rodinného tábora. Jako hlavní bod programu jsme na Lagerstrasse v B II b jménem HS Osvětim a Terezínské iniciativy položili květiny. Po minutě ticha, kterou jsme vzdali hold zesnulým, jsme opustili tábor a vydali se zpět na vlakové nádraží. V někdejším lágru zmáčeném nepřetržitým deštěm po nás zůstaly čerstvé květy, objímající zem prosycenou krví statisíců obětí Osvětimi.

Veliké díky patří paní Martě Kottové, HS Osvětim a Terezínské iniciativě za morální a finanční podporu a také všem zúčastněným. Zejména pak slečnám Evě Soldánové a Michaelae Pajkové, které obětavě snášely celodenní přivaly deště. I ony, stejně tak jako Jan Šilt a Martin Fridrich, přispěly velkou měrou k naplnění významu slavné buchenwaldské přísahy – nikdy nezapomeneme!

Jiří Strnad

JOM HA-ŠOA V PINKASOVĚ SYNAGOZE

V neděli 15. dubna se v Pinkasově synagoze v Praze uskutečnilo vzpomínkové setkání při příležitosti Jom ha-šoa.

Úvodní projev přednesla Anna Lorencová, členka našeho předsednictva. Její projev byl natolik působivý, že ho rádi přetiskujeme:

V tomto podivuhodně neklidném a emotivním prostoru Pinkasovy synagogy se již po mnoho let pravidelně scházíme, abychom společně vzpomněli na ty, kteří nám tu od počátku 40. let, teď už minulého století, i po těch téměř sedmdesáti letech, citelně chybí. Pro všechny, kdo je postrádají, už se to nikdy nezmění.

Ale ti, které postrádáme, se navzdory těm uplynulým rokům nezměnili, pro nás zůstávají stejní, jak jsme je znali. To jen my jsme zestárlí, oni se v našich myslích a vzpomínkách nezměnili.

Dnes jsme se tu sešli u příležitosti Jom ha-šoa, který je Dnem vzpomínky na šest milionů zavražděných evropských Židů. Tento vzpomínkový den vznikl v Izraeli v roce 1951. Jeho původní obsah byl tehdy trochu odlišný, byl vzpomínkou na holocaust, ale zejména na oběti povstání v ghettech a táborech, na oběti aktivního odboje vězňů. To se projevilo i v jeho názvu Jom ha-šoa ve ha-gvura. Z tohoto pojetí vycházelo i stanovení jeho data ve výroční den zahájení povstání ve varšavském ghettu v dubnu 1943. Obdiv a úcta k mladým polským Židům, vedeným Mordechajem Anielewiczem, kteří se rozhodli povstat a bojovat proti absolutní a neporazitelné přesile, byl zcela pochopitelný. Ale současně se tehdy projevoval i určitý přezíravý pohled na přeživší vězně, kteří se podle názoru některých Izraelců aktivně nebránili a „šli na popravu jako ovce“. Pro poválečné židovské přistěhovalce z Evropy to nebylo snadné přijmout. Atmosféra v Izraeli se však postupně měnila. Výrazný vliv na tuto proměnu měl zejména jeruzalémský proces s Adolfem Eichmannem, během něhož svědci poprvé veřejně vypovídali o svých osudech, a jistě i další okolnosti. Dnešní vědomosti o chování Židů, o jejich podílu na porážce nacismu v domácím nebo zahraničním odboji, v zahraničních armádách i v zoufalých podmínkách koncentračních táborů, jsou mnohem hlubší. Nez-

vratným dokladem toho je ostatně i dvoudenní konference věnovaná výhradně tématu židovské rezistence za 2. světové války – Židé v boji a odboji, kterou na podzim minulého roku uspořádal v Praze Historický ústav AV.

V současné době je Jom ha-šoa znám a udržován v mnoha zemích světa jako vzpomínka na šest milionů evropských Židů zavražděných nacisty. Aby toto nepředstavitelné číslo nabylo určité konkrétnosti, bývá vzpomínka doprovázena čtením jmen obětí. Byli mezi nimi lidé nenápadní a průměrní, ale i osobnosti zcela mimořádné až geniální, byli mezi nimi i ti, kteří se rozhodli „nejít jako ovce“. Dovolila jsem si to čtení jmen ještě rozšířit o tři konkrétní lidské osudy.

Helena Friedová, roz. Katzová, z Prahy se narodila v roce 1920. V roce 1941 se provdala za spisovatele Norberta Frieda. Do Terezína byli deportováni společně v červenci 1943. Zpočátku bydleli odděleně, Helenka v Hamburských, Norbert v Hanoverských kasárnách. Po čase si oba našli práci v dětském domově Q 609, Norbert jako vychovatel, Helenka pravděpodobně šila, nebo spíš asi spravovala prádlo. V domově také oba bydleli. To umožnilo manželům trochu soukromí, jehož důsledkem bylo, že Helenka otěhotněla. Dítě si mohla ponechat a oba se na ně nesmírně těšili. Helence bylo 24 let a věřila, že se jim podaří i v neutěšených podmínkách ghetta společně přežít a dočkat se konce války. V sérii jedenácti likvidačních transportů od 28. září do 28. října 1944 se octli i Friedovi. Norbert byl zařazen do prvního mužského transportu a Osvětim i další tábory přežil. Helenka odjela předposledním – 23. října. Její těhotenství už se nedalo utajit.

K těm mimořádným až geniálním osobnostem patřil bezpochyby i **Gideon Klein**. Jeho nádherný zjev a virtuózní klavírní koncerty si někteří možná ještě pamatujete. Díky vzpomínkám jeho sestry Elišky a monografii Milana Slavického bylo možno získat o něm i některé další informace, které jsou snad méně známé.

Narodil se 6. prosince 1919 v Přerově jako čtvrté dítě. Už v raném dětství projevoval neobyčejné nadání v mnoha oborech. Měl absolutní paměť a omračoval okolí svými všestrannými znalostmi, a také absolutní sluch. Mimořádně nadaný chlapec se mohl uplatnit téměř v každém oboru a také jeho výrazný hudební talent se projevoval již od dětství. V roce 1931, když mu bylo ▶

11 let, se přestěhoval z Přerova do Prahy k sestře Elišce. Studoval na Jiráskově gymnáziu a současně na konzervatoři jako mimořádný posluchač. Záhy se začal věnovat i skladbě. Svým všestranným talentem budil pozornost, a jeho odborného růstu se na konzervatoři ujal jeden z nejlepších profesorů. Gideon patřil k jeho nejnadanějším žákům. Navzdory souběžnému studiu na dvou školách složil maturitní zkoušku na gymnáziu s vyznamenáním a bylo mu uděleno *signum laudis* z českého jazyka a literatury. Po maturitě se ještě zapsal na přednášky hudební vědy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a do kompoziční třídy prof. Aloise Háby na konzervatoři. Nic z toho už nemohl realizovat. Na veřejné koncerty už nebylo pomýšlení, působil však na mnoha domácích koncertech v soukromých bytech. Začátkem prosince 1941 byl zařazen do transportu Ak II a 4. prosince přijel do Terezína.

V Terezíně, po počáteční přípravě ubikací apod., se věnoval výchovatelské činnosti v domově pro starší chlapce. Jeden z jeho „chovanců“ vzpomíná na život v tomto domově jako na nejdůležitější období pro formování jeho osobnosti. Byl tedy zřejmě i výborným pedagogem. Později působil v tzv. *Freizeitgestaltung* a pravidelně koncertoval.

Do Osvětimi byl deportován 16. října 1944 společně s mnoha dalšími umělci. Milan Slavický tlumočí ve své knize osobní svědectví Gideonova spoluvězně. „Když přijel Klein transportem z Osvětimi do Fürstengrube, byl s ostatními spoluvězni přiveden k lékařské prohlídce. Všichni stáli v řadě úplně nahí, střežení esesákem. V jinak prázdné místnosti stál klavír. Aby mu čekání rychleji uběhlo, zeptal se esesák vězňů, zda někdo z nich hraje na klavír. Klein se přihlásil a nahý, jako všichni, zahrál něco ze svého koncertního repertoáru. Svědek nebyl hudebník a nepoznal hranou skladbu, ale na Kleinovu hru si dobře vzpomíná a soudí, že kdyby byl Klein tehdy zahrál něco, co by se esesákovi mohlo zalíbit, nějaký valčík, kabaretní píseň nebo podobně, mohl si

možná ulehčit osud a snad i zachránit život. Neudělal to, ale i za této ponižující situace si zachoval svou duši – duši opravdového umělce.“

Kdy přesně a za jakých okolností Gideon Klein zahynul není známo.

Čtyřicetiletý **Armin Robert Feldmann**, jeho manželka Herta, jedenatřicetiletá, a sedmiletá Ruth byli po měsíčním pobytu v Terezíně, koncem dubna 1942, deportováni do Varšavy. Za několik týdnů byli převedeni do tábora Kauenhof, polského Kawenczynu, kde dospělí pracovali. Asi po půl roce přišel rozkaz odvést všechny děti zpátky do Varšavy, Ruth byla mezi nimi. Rodičům to bylo podezřelé a nějakým způsobem, který Ruth neznala, zařídili, že za dva nebo tři dny Ruth a ještě dalšího chlapce Pavla někdo tajně odvedl zpět do Kawenczynu. Tam už děti nesměly být, po zbytek dne je ukryli na marodce, a v noci obě děti předali přes plot Polákům, s nimiž byli předem dohodnuti. Do polské rodiny jí rodiče ještě posílali dopisy i balíčky, jednou ji tam matka dokonce navštívila. Rodina se jí zřejmě nelíbila, protože zakrátko si pro Ruth někdo přišel a odvedl ji k inženýru Zygmundu Gersinovi, kde už byl i Pavel. Vzdělaný muž je učil matematice a dalším předmětům a ukládal jim úkoly. Za inženýrovy nepřítomnosti pečovala o děti jeho sestra Wanda Chorzanowska, která bydlela ve stejném domě. Dopisy od rodičů dostávala Ruth až do roku 1944, jeden nebo dva poslední byly z Treblinky. Válka skončila, ale pro děti si z Československa přijeli až v roce 1946. Pavla odvezli do Prahy, Ruth do Brna.

Byla sama, obec ji svěřila do péče židovských manželů. Chodila do české školy, působila v Makabi Hacair a v roce 1949 odjela s dětskou alijí do Izraele. Na lodi se seznámila se svým budoucím manželem. Žijí v podgolanském kibucu Sde Nehemia, mají čtyři děti, Ruth vystudovala a stala se učitelkou. Zázrakem, za nějž vděčí svým prozíravým a statečným rodičům.

JOM HA-ŠOA NA NÁMĚSTÍ MÍRU

V neděli 15. dubna od 13 hodin stál na náměstí Míru na Vinohradech bílý přístřešek, v něm počítače, před ním stůl s vystavenými knihami. Z reproduktorů se ozývala jména, jména, jména ...

Zastavila jsem se tam jen na chvíli, až v době, kdy vzpomínková akce běžela už dvě hodiny. Ale stále tam byla malá fronta lidí, kteří čekali, aby mohli přečíst 10 jmen ze seznamu obětí šoa. Židé, Češi, Němci, byla slyšet i angličtina. Bylo jich asi 200 – 300. Ti všichni věnovali svůj čas uprostřed krásného jarního nedělního odpoledne, aby pietně zavzpomínali na hrůzný osud obětí židovské genocidy. Někteří příchodí zalistovali v knížkách, nahlédli do počítačů, jiní postávali, poslouchali, nebo jen zpomalili krok při cestě parkem. Právě o to šlo, připomenout obyvatelům Vinohrad jejich vyvražděné sousedy, zničenou synagogu.

Je třeba poděkovat organizátorům, příspěvatelům i aktivistům, kteří tam v horku

vytrvali několik hodin. Akci pořádal Institut Terezínské iniciativy spolu s NFOH a s Uníí židovské mládeže. Jen té židovské mládeže tam bylo jaksi pomálu. I když nedaleko je židovská škola a gymnázium, jejíž financování stojí ŽOP nemalé peníze, z jejich strany o akci nikdo neprojevil zájem. Lze však ocenit, že přišla alespoň ředitelka školy.

Jedna drobná věc mě ale příjemně zaujala: kabel elektrického přívodu k zvukové aparatuře vedl z blízkého křesťanského kostela. Takový kousek *ekumenie* potěší.

Michaela Vidláková

JOM HA-ŠOA VE VALDŠTEJNSKÉ ZAHRADĚ

Stalo se již malou tradicí, že Křesťanské velvyslanectví Jeruzalém - mezinárodní sdružení, které je Židům a státu Izrael příznivě nakloněno, pořádá slavnostní shromáždění jako vzpomínku na židovské oběti

šoa. Prestiž této akce lze posuzovat také podle toho, kdo se jí účastní. V tomto případě kromě velvyslance státu Izrael to opět byli vysocí vládní činitelé v čele s předsedou Senátu. Oproti roku 2006, kdy přišlo, bylo tentokrát krásné jarní počasí a všechna místa k sezení před *sallou terrenou* byla obsazena. Jak jsem již uvedl v minulém roce, obsadili jsme na žádost představitele českého sdružení dr. Mojžíra Kalluse v r. 2005 a 2006 řečnický pult členy předsednictva Terezínské iniciativy. Tentokrát pronesla krátký projev paní Zuzana Růžičková.

Při této příležitosti je vhodné poznamenat, že zmíněné sdružení organizuje různé akce pro veřejnost, ve kterých ji seznamuje s utrpením Židů za druhé světové války. Sám jsem se zúčastnil dvou - v Hradci Králové a Havlíčkově Brodu. V prvním týdnu letošního května proběhla výstava a pořady v Pardubicích. Byl tam přečten také můj příspěvek a promluvila naše členka paní Eliška Levinská (Weissová) - oba jsme byli v prosinci 1942 spolu s rodiči zařazení do transportu Cg a jsme snad poslední žijící.

Pavel Werner

Jom ha-šoa 2007 v Terezíně

Za doby existence ghetta zemřelo v Terezíně na 35 000 lidí. Po většině z nich zbylo jenom jméno, datum narození a úmrtí a údaj, kterým transportem a odkud do Terezína přišli. Na Jom ha-šoa čtou už po řadu let na půdě bývalých Magdeburských kasáren členové Terezínské iniciativy vždy 100 jmen.

Bylo tomu tak i letos, do Terezína jsme jely s Lisou Mikovou. Četly jsme každá padesát jmen, jmen, za kterými se skrývá život, o kterém už dnes nikdo nic neví. Může však tomu být i jinak. Při čtení jmen českobudějovického transportu Akb jsem měla zvláštní zážitek. Mezi mnoha neznámými jmény jsem najednou četla Matilda Strickerová, 1. 12. 1862 – 7. 10. 1942.

Vzácná osobnost, se kterou jsem se nikdy nesetkala, o které jsem toho však velice mnoho slyšela. Matilda Strickerová byla milovaná babička mého muže.

D. Lieblová

Památník Terezín oslavil 3. května letošního roku 60. výročí svého vzniku

Kino v Muzeu ghetta zcela zaplnili hosté, jimiž byli zástupci různých organizací, jako Terezínské iniciativy, ústeckého a litoměřického archivu, Federace židovských obcí a Židovské obce Praha, Muzea romské kultury v Brně, Svazu bojovníků za svobodu, úřadu ústeckého hejtmana, Ministerstva kultury a mnoha jiných, včetně všech současných i minulých zaměstnanců Památníku. Slavnostnost setkání umocnila účast Klárova smyčcového kvarteta, složeného z umělců orchestru Národního divadla, kteří zahráli části terezínských skladeb Viktora Ullmanna.

Poté se ujal slova ředitel Památníku dr. Jan Munk, který ve svém zevrubném projevu zmínil všechny důležité události z minulosti Památníku, včetně peripetií, které se v průběhu doby od r. 1947 odehrávaly kolem vzniku – nevzniku muzea ghetta. Potom činnost Památníku krátce ocenil náměstek ministra kultury, po něm také zástupce ústeckého hejtmana.

Jako ocenění spolupráce s Památníkem byla mnoha organizacím i jednotlivcům slavnostně předána medaile, vydaná k tomuto výročí, a pamětní tisk. Medaile, jakož i tisk, předané Terezínské iniciativě, jsou uloženy v kanceláři sdružení v Jáchymově ulici.

A. H.

**„NEMUSELO SE TO STÁT, KDYBY MILIONY
NORMÁLNÍCH LIDÍ NEZŮSTALY V PASIVITĚ,
NEPOZORNOSTI A BEZSTAROSTNOSTI . . .“**

PROJEV PREZIDENTA REPUBLIKY NA TEREZÍNSKÉ TRYZNĚ – 20. KVĚTNA 2007

Vážení přítomní,

sešli jsme se – 62 let od skončení nejstrašnější války v lidských dějinách a 62 let od osvobození terezínského ghetta – abychom si připomenuli nezměrné lidské utrpení, které se na mnoha místech Evropy a koncentrovaně právě zde událo.

Na tomto symbolickém místě každoročně vzpomínáme na 155 tisíc mužů, žen a dětí, které tímto strašným táborem prošly. Na to, že 35 tisíc z nich, zde přišlo o život, a na to, že desetitisíce dalších, bylo odsud deportovány a zahynuly v jiných nacistických vyhlazovacích táborech.

Stojíme zde potichu, obklopeni krásou jarní přírody, vytrženi z našich běžných dní, ale neschopni a navíc neochotni přijmout a už vůbec ne pochopit onu hrůznou tragédii, která je s tímto místem spojena. Rozum se zdráhá uvěřit tomu, jak se lidé mohli chovat k lidem. Zdráhá se uvěřit tomu, že bylo možné organizované a plánované vyhlazování milionů nevinných lidí ukrýt pod zvrácený eufemismus „konečného řešení“ a učinit jej součástí oficiální politiky evropského státu, dokonce jednoho z nejvyspělejších.

Právě zde, na tomto místě, jsme pocítili, jak tenká je slupka civilizace a kultury, která dává našemu světu řád a našim životům pocit práva a bezpečí. Pochopili jsme, že stačilo těžít z obav a nespokojenosti obyčejných lidí, že stačilo využít demagogie a popletených pseudovědeckých teorií, že stačilo opřít se o národní i osobní komplexy a předsudky a že se zlo, nečekané, nemyslitelné a nepředstavitelné, stalo skutkem. Stát se to samozřejmě nemuselo. Nemuselo se to stát, kdyby miliony normálních lidí nezůstaly v pasivitě, nepozornosti a bezstarostnosti a kdyby si nemyslely, že stačí přikřičet se a doufat, že se právě jim nic nestane.

Téma holokaustu, nacistického masového vyvražďování židů, právem zůstává v centru našeho úsilí o připomínání si minulosti a o její historické či umělecké uchopení. Je naší povinností v aktivitách tohoto typu pokračovat. Je naší povinností resolutně odmítat všechny pokusy události II. světové války odsouvat do pozadí. V poslední době mne trápí vytváření představy, jako by se ona tehdejší tragédie týkala jen někoho, resp. jako by se netýkala těch, na něž se protižidovské rasové norimberské zákony bezprostředně nevztahovaly. Jako by, v našem případě, židovská tragédie nebyla také a v obrovské míře tragédií českou. Akceptovat tuto představu znamená de facto akceptovat celou zvrácenou nacistickou rasovou logiku.

Židé deportovaní do Terezína byli našimi spoluobčany. Byli to sousedé, kolegové, známí či spolužáci našich rodičů a prarodičů. Byly to naše oběti. To nacisté je označili za podlidi a vydělili je ze společnosti, v níž až do té doby normálně žili. Toto vydělování nesmíme přijmout za své. Vycházejme z toho, že nacisté za války zavraždili několik set tisíc našich lidí. V případě svého vítězství byli připraveni podle podobných kritérií likvidovat statisíce či miliony dalších. Na to nikdy nesmíme zapomenout.

Nacismus programově odvrhl veškerou humanistickou tradici, k níž do poloviny XX. století dospěla lidská civilizace. Bylo celosvětovou tragédií, že těmito myšlenkami ovládl mysl milionů a že rukama takto svedených lidí páchal na válečných frontách i v okupované Evropě nejstrašnější zločiny.

Dnes, 62 let po válce, se někomu může zdát, že zabývání se těmito záležitostmi už téměř není politicky korektní. Že sjednocující se Evropa vyžaduje společný pohled na dějiny, a že vinu a utrpení je třeba symetrizovat, neboť i na straně národů tehdejších agresorů existovaly miliony obětí a existovala spousta lidského utrpení, které bylo v individuálním prožitku obdobné utrpení příslušníků národů nacismem napadených.

Tento způsob uvažování považuji pro budoucnost společné Evropy i pro budoucnost naší země za velmi nebezpečný. Historie zbavená kauzalit přestává být historií a stává se nástrojem současné politické propagandy a manipulace. V ní už pak vůbec nejde o minulost, ale jen a jedině o budoucnost a o požadavky a nároky s ní spojené.

Právě na tomto smutném místě je nepřijatelnost pokusů o prepisování historie a o stavění obětí na roveň viníkům nepřijatelnější, než kdekoliv jinde. Tyto pokusy nemůže ospravedlnit ani žádný, sebevznešeněji se tvářící evropský projekt.

(pokračování ze str. 7)

Pro generace těch, kteří hrůzy války a holocaustu nepoznali, je nezbytností tragickou historii poznat a pochopit v jejich – pro někoho leckdy nepříjemných – souvislostech. Je nezbytností poučit se z ní a i s prožitkem historických vin minulých generací chránit onu tenkou slupku civilizace, humanity a demokracie, které jsou jedinou zárukou před tím, aby zlo, skryté v člověku, již nikdy nemohlo dostat takový prostor, jako tehdy. K tomu nás zavazují nevinné oběti, nad jejichž památkou se zde dnes skláníme.

TRYZNA V TEREZÍNĚ

Terezínská iniciativa byla opět spoluřadatelem letošní tryzny v Terezíně, která se tentokrát vyznačovala mimořádnou návštěvností. To však neplatilo o členech TI, kterých bylo v autobuse pouhých dvanáct. Velkou návštěvnost na letošní tryzně přičítám účasti prezidenta republiky. Jeho projev po kladení věnců byl podle mého názoru velmi dobrý a vyvážený. Paní Kosinová, která se mnou položila věnec, byla stejného názoru. Později jsme měli oba možnost tento náš dojem panu prezidentovi osobně tlumočit, neboť jsme se s ním dostali (aniž bychom o to nějak zvlášť usilovali) do přímého kontaktu.

Pokud jde o naši účast, projevila se absence naší tradiční organizátorky Mileny Procházkové, a její zkušenosti s *popojžděním autobusu* jsem postrádal. Doufám, že příští rok se opět ujme této jen zdánlivě banální funkce a všichni budou spokojeni.

Pavel Werner

CENTROPA V ČESKÉ REPUBLICE

*Uchování židovské paměti,
uvedení židovské historie k životu*

Projekt Centropy Židovské svědectví evropského století je prvním projektem, který využívá digitálních technologií, aby snoubil životopisná vyprávění s rodinnými fotografiemi. Ačkoliv v současné době dokončujeme svůj vytyčený cíl provést rozhovory s 1 500 staršími Židy, kteří stále žijí ve střední a východní Evropě, ve státech bývalého Sovětského svazu, v pobaltských a balkánských státech, nepoužíváme při těchto rozhovorech videotechniku, zároveň se primárně nezaměřujeme na události holocaustu.

Projekt Židovské svědectví evropského století zprostředkovává poslední svědectví zaniklého světa, vytváříme podmínky pro to, aby s námi pamětníci sdíleli své vzpomínky na celé dvacáté století: od úsměvných historek každodenního života až po velké tragédie, které je následovaly. Veške-

rá životopisná vyprávění – včetně 25 000 obrázků, které se k nim váží – jsou dostupná v naší uživatelsky velice jednoduché online databázi (www.centropa.org: dostupné v anglickém, německém a maďarském jazyce).

Jsmo velice poctěni, že můžeme svoji činnost rozvíjet v České republice. Našemu týmu lidí, kteří životopisná vyprávění sbírají, jehož vedoucím je Martin Korčok, zástupce ředitele Muzea židovské kultury v Bratislavě, se již podařilo uskutečnit rozhovor s 60 staršími židovskými pamětníky, zároveň také do digitální podoby převést na tisíc soukromých fotografií. Prostřednictvím těchto příběhů a fotografií se nám podařilo přiblížit prožitek dvacátého století ve střední Evropě, tak jak ho na vlastní kůži prožívali samotní aktéři a svědci historických zlomů a událostí.

Centropa úzce spolupracuje s Židovským muzeem Praha, Federací židovských obcí v Čechách a na Moravě, a především s Památkem Terezín. Ve spolupráci s historiky z Památníku Terezín připravujeme vzdělávací program – pásmo filmů přístupných ve formátu DVD a na internetu – který bude v příštích letech využíván při výuce o holocaustu.

Naším posláním tedy není pouze uchování židovské paměti, snažíme se též uvést židovskou historii k životu cestou, kterou se ještě nikdo před námi nevydal. Zvláštní poděkování patří nadacím, institucím a ministerstvům, jejichž příspěvní umožnilo realizaci našeho projektu. Taktéž bychom velice rádi vyjádřili své poděkování všem pamětníkům, kteří nám v minulosti svá životopisná vyprávění již poskytli. Pokud by náš projekt zaujal pamětníky, kteří by měli zájem se zúčastnit našeho projektu a zprostředkovat nám svůj jedinečný příběh, nechtě kontaktují Martina Korčoka, koordinátora výzkumů v České republice, prostřednictvím e-mailové adresy:

korcok@snm.sk

TIMUC

Koncem loňského roku byla založena obecně prospěšná společnost TIMUC. Její zakladatelé ThDr. Tomáš Květák a Mgr. Ada Slivanská navazují na „Memorandum“, se kterým nás v říjnu 2004 sezná-

mila Gaby Flatow a které mnoho z nás, členů TI, podepsalo.

Při stanovení cílů společnosti je zvláštní důraz kladen na hudební kulturu období ghetta Terezín a židovskou hudební kulturu v období holocaustu vůbec, její zpřístupňování odborné i laické veřejnosti v České republice i v zahraničí a pěstování kontaktů zejména mezi mladými interprety, studenty hudební vědy, příznivci hudby a mezi profesionálními i amatérskými hudebníky z celé Evropy a mimoevropských zemí.

TIMUC, o. p. s. (Terezín International Music Centre) má mezi orgány společnosti také Čestnou radu, jejíž první členkou je navždy Gaby Flatow, mezi dalšími je např. Zuzana Růžičková, naše členka, a David Bloch, známý izraelský muzikolog.

U příležitosti zahájení činnosti společnosti TIMUC se konaly koncerty v Terezíně i v Praze a další koncerty se chystají na říjen t. r.

deel

Zmizelí sousedé v USA

V neděli 1. dubna byla v Clark University ve Worcesteru v USA slavnostně zahájena výstava Zmizelí sousedé. Městečko je ve středu státu Massachusetts a univerzita je jediná v Americe, která má ve svém programu výzkum holocaustu.

Helena Epsteinová se zúčastnila zahájení výstavy přednáškou o životě Židů před válkou. Zejména se soustředila na život svého otce, který byl závodním plavcem na olympiádě v Berlíně v roce 1936.

O dva týdny později se výstava přestěhovala u příležitosti Jom ha-šoa do Temple Reyim v Newtonu u Bostonu. Tam jsem mluvil o životě dětí v domovech v Terezíně. V obou místech měla výstava velký úspěch.

Se třemi studenty z Čech jsem si dopisoval e-mailem. Překvapilo mě, že po šedesáti letech projevil vůbec někdo v Čechách zájem o to, co se stalo s židovským obyvatelstvem za války.

Ve Spojených státech se stal holocaust nedílnou součástí druhé světové války a patří do dějin, které se vyučují v osmých třídách.

Vše nejlepší vám všem a zdravím z USA.

Eda Krása

Jestliže naleznu deset spravedlivých...

„Jestliže naleznu v Sodomě, městě tom,... deset spravedlivých... odpustím všemu tomu městu pro ně“ (1. Mojž., 18, 26 – 32)

Ptávají se ve školách Artura Radvanského: „A po tom všem, co jste prožil, cítíte nenávisť k Němcům?“

A on odpovídá: „Ne. Protože sice to byli Němci, kdo mě zavřeli, kdo povraždili mou rodinu, ale byli to také Němci, mí spoluvězni, kteří mi v lágru pomohli přežít. Byli to také Němci, mí kamarádi doma, kteří pomáhali mé mamince v době, kdy my s tátou byli v koncentráku a ona neměla z čeho žít a živit mé bratry.“

A já obvykle namítám, že tohle není ta správná odpověď. „Není samozřejmě důvod nenávidět dnešní Němce pro to, co dělali jejich krajané v minulosti, za to poválečné generace pochopitelně odpovědnost nenesou. Ale ty nejsi Pánbůh, abys směl pro deset spravedlivých odpustit celému Německu. A nelze pro deset spravedlivých omluvit statisíce vrahů, ani tu většinu tehdejších Němců, kteří s Hitlerem souhlasili, kteří ho podporovali. Zločincům nelze přece jejich zločiny odpustit.“

A Artur opět opouje: „Kdybych viděl, že svých zločinů skutečně litují, snad bych některým dokázal i podat ruku. Potom však přiznává: „Jenže takového jsem ještě nepotkal.“

Nevím, jestli tím podáním ruky myslí smíření nebo odpuštění. Nějak mi to nedokáže vysvětlit...

Zajímavá diskuse na toto téma se rozproutila letos v lednu v Siegenu. Byli jsme pozváni do místního *Jugendzentrum* (centrum pro volný čas mládeže, kde se odpoledne scházejí podle chuti a volna – zahrát si, zatancovat, surfovat na počítači, popovídat si atd.), abychom u příležitosti Dne osvobození Auschwitzu vyprávěli své zážitky z doby holocaustu.

Začátek byl v 18 hod., sešlo se – zcela dobrovolně, nebylo to vyučování – asi padesát mladých lidí ve věku mezi 15 – 22. Asi hodinu jsme vyprávěli, promítali fotografie, vyzývali k otázkám. Nejprve diskutovali s námi, pak začali i mezi sebou. Téma debaty vyplynulo z našeho – výše uvedeného – dialogu: zločin – zodpovědnost – pomsta – spravedlnost – pokání – smíření – odpuštění. Jeden mladík z Bosny – Hercegoviny, sám svědek krutostí z doby tamního konfliktu, o nichž se i krátce zmínil, zastával stanovisko, že i zločincům je nutno odpustit, protože jinak vraždění nevezme konec. Proti jeho názoru se postavil jiný, 15letý chlapec, který tvrdil, že snad, ale jenom pokud by viděl opravdové pokání, a hlavně snahu po nápravě, změnu k dobru. Také se nás ptali, jestli jsme toužili po pomstě, tak jsme vysvětlovali Wiesenthalovo „Spravedlnost, ne pomstu“. Museli jsme však souhlasit s těmi, kteří říkali, že jen málo jich bylo skutečně potrestáno. Další sporný bod: lze-li odpustit po odpykání spravedlivého trestu. A zazněl i velice zajímavý názor, totiž, že odpouštět má právo jen ten, komu bylo ublíženo. Že ani my nemáme právo odpustit někomu to, čeho se dopustil na jiných.

Tak jsme debatu nakonec svorně uzavřeli tím, na čem jsme se shodli všichni: že dnes je nutné především smíření současných generací.

To už také bylo víc než 21 hodin, ale rozcházeli se jen pomalu...

Michaela Vidláková

Dědictví 20. století

O dvacátém století se často mluví jako o století hrůzných válek a etnických čistek, které v nebyvalé míře postihly civilní obyvatelstvo. Kniha *Plameny nenávisti* od předního amerického historika Normana Naimarka, která u nás vyšla v knižnici *Dějiny a současnost*, to náležitě dokazuje.

Ve svých pěti kapitolách, které se zabývají nejbrutálnějšími čistkami a genocidami v Evropě, popisuje autor zvěrstva při vypuzení Arménů a Řeků z Anatólie na začátku 20. století, genocidu Židů, spáchanou nacisty, vyhánění Němců z Polska a Československa, celý vývoj deportací Čečenců, Ingušů a Krymských Tatarů v době existence SSSR, a konečně války v Jugoslávii v letech 1991–1999.

Všechny tyto události mají kořeny v dějinách, v minulosti, v nesmířitelné historické paměti těchto národů.

Genocida Arménů začala už v roce 1915 po rozpadu osmanské říše a byla vedena duchem odplaty. „Výměna“ řeckého obyvatelstva za turecké, kterou zorganizovala turecká vláda v letech 1921–22, se stala „vzorem“ pro výměnu obyvatelstva pod dozorem mezinárodních humanitárních organizací. Řekové, křesťané východního ritu, žili v Anatólii dávno před 11. stoletím, kdy tam přišli Turci, měli tedy pocit kontinuity. V roce 1913 však osmanská říše podepsala dohodu o dobrovolné výměně Turků z Balkánu za Řeky z pobřeží Egejského moře. Okamžité plné realizaci zabránila 1. světová válka a až po mnohých peripetiích, umocňujících vypjatý naciona-

lismus a snahu po odvetě, byli Řekové deportováni z Malé Asie do Řecka a Turci z Řecka a Makedonie do zrušených oblastí Anatólie. Vše za zoufalých podmínek, které se stabilizovaly až koncem 20. let. Konec jejich útrap měla přinést smlouva z Lausanne, ale ta všechno, hlavně velkou nouzi jeden a půl milionu Řeků a 356 tisíc přesídlených Turků, nevyřešila.

Nacisté se od začátku v duchu své ideologie rozvoje jediné hodnotné árijské rasy snažili zničit nebezpečnou rasu židovskou. Své rasistické myšlení upevňovali vědeckými teoriemi, které pak celospolečenské praktické důsledky urychlovaly. Počáteční úmysly, zbavit se škodlivé rasy vypuzováním ze země, se postupně, hlavně vlivem 2. světové války, radikalizovaly a vedly pak ke genocidě, která neměla nikde a nikdy obdoby, ke „konečnému řešení židovské otázky“. Padesát stránek této knihy se věnuje právě této historii a dalších dvacet osm stránek tomu, co následovalo – odsunu Němců z bývalých okupovaných zemí.

Eva Štichová

Z dopisu ředitele Židovského muzea v Praze předsedkyni TI Dagmar Lieblové

Rok s židovskou kulturou, spjatý s oslavami 100. výročí založení Židovského muzea v Praze, se úspěšně završil. Významné jubileum v dějinách Židovského muzea v Praze, které nás inspirovalo k jeho celoročnímu připomenutí i mimo sídlo muzea, vešlo v širší známost i díky Vaší laskavé podpoře. Náš záměr představit židovské kulturní dědictví a jeho tradiční spojení s českou kulturou, zpřístupnit židovskou historii i současnost široké veřejnosti u nás, a zároveň poukázat na význam české židovské kultury v zahraničí, se zdařil za Vašeho přispění.

Na oslavách se podílelo 135 institucí a organizací. Ve více než 50 městech v Čechách i v zahraničí se během roku 2006 uskutečnilo 260 akcí – výstav, koncertů, divadelních představení, filmových projekcí, festivalů, přednášek, diskusí a společných setkání. Do Roku s židovskou kulturou se zapojily instituce ze 17 zemí světa. Při příležitosti oslav Židovské muzeum v Praze uskutečnilo 19 krátkodobých výstav a vydalo 11 publikací.

Děkujeme Vám tímto za účast v čestném výboru, která umožnila realizaci takto rozsáhlého projektu.

Leo Pavlát, ředitel

Návraty V + W

Snad předpokládám správně, že mnozí z našich čtenářů vzpomínají dosud na písně Voskovce, Wericha a Jaroslava Ježka a zajímají se o jejich dílo a osudy.

Ty jejich písně jsme totiž zpívali, aniž bychom, vzhledem k našemu věku, měli možnost být svědky jejich autentického provedení na živých představeních, o kterých jsme jen slyšeli vyprávět. Ty písně nás naplňovaly optimismem a nadějí, pomáhaly nám přežívat. (Však si toho autoři, jak později prohlásili, velice cenili.) Jejich texty až neuvěřitelně odpovídaly našim náladám, naší situaci.

„Život je jen náhoda, jednou jsi dole, jednou nahoře, kdo ve světě miluje, af neztrácí naději, ... Na nás neplatí ni pouta, okovy, ni řetězy, pouta zrezatí, ta svoboda v okovech nevězí, ta spoutat se nedá, vždycky zbourat se dá hlavou, pouta..., Nikdy nic nikdo nemá mít za definitivní“..., ty všechny a další, včetně konfrontace Davida a Goliáše, byly tak přílehavé a stále jsme si je opakovali.

Proto bude možná některé z nás zajímat, že nyní vycházejí zásluhou nadace Jana a Medy Valentových a nakladatelství Akropolis dopisy Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Zatím vyšel první díl „Korespondence I“ s dopisy z let 1945–1962, kdy už žili oba autoři v odloučení, vydavatelé ale projektují ještě další dva díly z let 1963–1968. Dopisy odrážejí prožitky obou umělců, jejich práci i soukromí, jejich názory a úsudky na aktuální dění jak kulturní a společenské, tak politické, i jejich filozofické úvahy o životě a člověku. Jsou připojeny zasvěcené komentáře a fotografie.

Celá tato korespondence byla uložena v Bostonu v USA a nebyla dosud takto kompletně publikována. Při tom je, jak to tak často bývá, cennou součástí literární tvorby V + W a dává nahlédnout do jejich uměleckého vývoje, poté, co skončila jejich předválečná a válečná autorská spolupráce.

Kdo si chce zavzpomínat a připomenout atmosféru oněch let, má nyní možnost učinit to spolu s V + W.

Eva Štichová

V Londýně o kulturním životě v terezínském ghettu

O tom, s jakým zájmem čtou časopis Terezínská iniciativa naši členové v cizině, svědčí i dopis, který poslala Zdenka Fantlová (provdaná Ehrlich) z Londýna své přítelkyni a naší předsedkyni Dagmar Lieblové. V dopise informuje o přednášce spojené s diskusí, kterou uspořádala BC SA (British Czech and Slovak Association) – na velvyslanectví ČR v Londýně.

Poté, co zjistila, že vzdělané obecnstvo ví hodně o holocaustu, o němž se mělo mluvit původně, ale nic o kulturním životě v Terezíně, rozhodla se změnit téma. Hovořila o okolnostech, za jakých se v ghettu nacvičovala a konala divadelní a hudební představení, přednášky aj. a jakou to dodávalo tehdejším vězňům neskonalou morální podporu a víru v lidské hodnoty. Zdenka Fantlová tam byla totiž sama od začátku u českého divadla a hrála v šesti inscenacích. Dobře si dodnes pamatuje jak texty, tak i atmosféru kolem představení. Uvedla také jména těch, kdo se o kulturu nejvíce zasloužili: František Zelenka, Nora Frýd, Karel Reiner, Karel Ančerl, Rafael Schächter, Karel Švenk, Arnošt Lustig aj. Snad největším šokem večera bylo, když hovořila

o provedení Verdiho Requiem v Terezíně a v hledišti vstala Katka Fuchsová, která v tehdejší sboru zpívala. Připomněla rovněž, že Requiem má být uvedeno ve Westminsterské katedrále v Londýně. Po tomto představení nebudou už účinkující posílání na smrt...

Hrobové ticho, slzy dojetí i pochvalné dopisy zakončily nezapomenutelné setkání.

V závěru dopisu upozorňuje pisatelka na to, že štáb ČT natočil v Londýně dokumentární film o hře Ester, jak a za jakých okolností se hrála v Terezíně. Vysílat se má v září nebo v říjnu t.r.

B. Guttmannová

Nová kniha Květy Legátové

Pravděpodobně si ještě vzpomenete na film *Želary*, který měl před časem velký úspěch a byl dokonce nominován na *Oscara*. Mnozí z nás si snad ještě přečetli i novely *Želary* a *Jozova Hanule*, podle nichž byl scénář filmu napsán. Objevila se i autorka oněch příběhů, Věra Hofmanová (ročník 1919), příležitostná spisovatelka a učitelka, vyučující celá léta na vesnických školách na Moravě, skrytá za jménem Legátová.

Teď vydalo nakladatelství Host v Brně poutavou knihu, která odhaluje více osobnost této zajímavé ženy. Kniha se jmenuje

Návraty do Želar a jsou to vlastně rozhovory spisovatelky s mnohem mladší novinářkou Dorou Kaprálovou. Tématy těchto dialogů jsou stále se opakující otázky a problémy, znepokojující lidstvo od nepaměti, např. O iluzích, O víře, O smyslu života, O řádu ve světě, O válce, jak to vše osmdesátiletá žena zažívá. Její názory a postoje, v těchto kapitolách vyjádřené, nám budou velmi blízké a její nekompromisní stanoviska rovněž. Životní elán této nenápadné, statečné, věčně mladé stařenky, která se vždy rozdávala pro druhé a se ctí obstála na svém místě, věru stojí za přečtení. **E. Š.**

Zrcadlo doby v denících z roku 1944

Ještě i po těch dlouhých letech, které nás dělí od druhé světové války, vychází memoárová literatura, odraz doby. Nedávno vyšla jímavá knížka, jejímž obsahem jsou dva deníčky, jeden psaný matkou, odloučenou od malé dcerky nuceným pobytem v Terezíně, a druhý, psaný současně tou dívkou, která zůstala v Praze. Obě po sobě teskní a touží, strachují se o sebe navzájem, neztrácejí naději na shledání. Nám připomínají s velkou autentičností a podrobně každodenní život v Terezíně a protektorátě. Děvče na prahu dospělosti líčí své zážitky, dojmy a úvahy v prostředí okupované Prahy, která je od narození jejím domovem, ale odchodem matky přišla o pocit bezpečí, který ji dřív naplňoval. Dívka popisuje zajímavé poměry na české škole, kde soucit, pocit vzájemné sounáležitosti mezi žáky i mezi učiteli přece jen pomáhají překonávat svízelné přežívání válečných let. Ale nejen školy, všechno obyvatelstvo obsazené země procházelo zkouškou cti či zbabělosti a falše. To všechno Alenčin deníček (tak se autorka jmenovala), věrně obráží. Zatím matka, internovaná v terezínském ghettu, prožívá odloučení ještě hůř. Její bezprostřední zážitky, zachycené v deníku, ukazují všemnu bídu, strážně a obavy, které ji obklopují. O každodenním životě v Terezíně říkají možná víc než některá vědecká pojednání. Vyrovnává se tu s okolnostmi vynuceného soužití, s prázvláštními vztahy mezi lidmi, ztrátou identity a všemi těmi problémy, spojenými se ztrátou svobody a strachem o život. Velmi výstižně je vylíčena hrozivá situace ghetta v období likvidačních transportů v říjnu 1944 a v měsících následujících.

Knížička o 187 stranách, s množstvím fotografií a skutečných jmen vyšla v nákladu 800 kusů v nakladatelství G plus G pod názvem *Až budu velká, napíšu román* a její autorkou je Alena Ludvíková.

Eva Štichová

150 000 Terezínů

Když mě na úvod mé přednášky představují učitelé v Německu svým třídám, neopominou žáky upozornit na to, že mají jednu z posledních příležitostí uvidět a vyslechnout někoho, kdo přežil holocaust.

Zpočátku mě při tom trochu zamrazilo, ale zvykl jsem si na to, a je mi jasné, že cílovou skupinou jsou příští dospělí, kteří budou spolurozhodovat o podobě světa, a *přeživší* (Zeitzeugen) že jsou pouhým nástrojem.

Obdobná myšlenka vedla předsednictvo Terezínské iniciativy k tomu, uveřejnit v časopise postupně, jak kdo z bývalých terezínských vězňů (pokud se k tomu odhodlá) prožíval svůj vlastní Terezín.

Neboť Terezín je jedinečný fenomén, nemající obdoby. Domnívám se, že není příliš nadnesené tvrzení, že bylo ve skutečnosti 150 000 Terezínů, tolik, kolik vězňů jím prošlo. Ať už skutečně jen jakožto tranzitním koncentrákem, nebo na pár týdnů, měsíců či let, nebo až do konce jeho dní.

Do ghetta (což je ve skutečnosti eufemismus pro tranzitní koncentrák) přišli jedináci, kteří teprve v Terezíně poznali kamarádství svých vrstevníků. Chlapci okusili právě tam poprvé, jak chutnají dívčí rty. Děvčata dostala první nesmělou pusou, která se často dostala vinou nezkušeného milovníka spíš kamsi k nosu nebo na ucho.

Mladé páry si i v prvním období zákazů téměř všeho, co dělá život aspoň snesitelným, vytvářely příležitosti k letmému setkání, byť s nebezpečím a na prchavé chvíli.

V Terezíně se konečně narodily i děti. Láska je všudypřítomná a nehyne ani pod šibenicí.

Nejhůř na tom byli staří lidé, byť se pojem stáří řídí v různých prostředích a okolnostech nejen počtem let. Umírali předčasně, mnohem dřív než jejich vrstevníci v „normálních“ poměrech.

Rozhodně o *svém* Terezíně napíši. A vyzývám i další přeživší, aby se svěřili se *svým* Terezínem. Ať proto, že je občas dobré se vypovídat, nebo pro poučení příštích generací, pokud o ně budou stát.

Pavel Stránský

Byla jsem v Terezíně (a potom i dál)

Přijela jsem do Terezína v červenci 1943, několik měsíců po mých čtrnáctých narozeninách. Tehdy to bylo už „zařízení ghetto“, byly zde veřejné kuchyně, tzv. prodejna, v níž bylo možno koupit za „Ghettogeld“ něco jako hořčicový salát či pomazánku nebo obnošené šatstvo. O ghettu jsem tehdy vůbec nevěděla, tím méně o tom, co se skrývá za slovy „koncentrační tábor“, ale stejně bych to bývala nepochopila. Bylo mi, jako bych přišla do jiného světa, někam, kde se lidé po smrti sejdou. Na každém kroku jsem potkávala známé a divila se, že vypadají jako „normální lidé“, že zde žijí a pracují. Bylo to jako zázrak, s tolika přáteli jsem se sešla, o nichž jsem myslela, že je už nikdy neuvidím.

V terezínských jednoduše stavěných ulicích jsem myslela, že se nikdy nevyznám. Dlouhé ulice a na nich kolmo příčné (L a Q), na náměstí kostel, silnice uzavřená šraňky, strážníci, tzv. Ghettowache, pohřební vozy a na nich naložený chléb, staří lidé, kteří si šli s nádobou pro trochu horké polévky. Ulice plné lidí.

Stojíš s batohem na zádech, bezradný v tom hluku a spěchu kolem. Takový byl na první pohled Terezín.

Několik dní trvalo, než člověk sehnal zavazadla, seznámil se aspoň trochu s kasárnami (byly většinou pojmenovány podle německých měst), byl jsi v divadle,

kam tě známý poslal – lístky zaplatil *ghettogeldem* – a začal ses ohlížet po práci.

Dojedl jsi zásoby a začínáš chápat, jak je těžké vyjít denně s kouskem chleba, černou „kávou“, bramborem nebo knedlíkem s omáčkou, někdy s kouskem margarínu a trochou cukru.. Přestáváš se hrozit jídla, které dostáváš rovnou z necek, a už se nedivíš těm, kteří stojí dlouho a někdy zbytečně na „*nachšub*“, jídlo, které někdy po výdeji zbude.

Vývěsky se jmény zemřelých... Jednou jsem zde našla jméno svého kamaráda.

Tyto vzpomínky jsou úryvkem z toho, co jsem psala po návratu z koncentračního tábora v nemocnici, kde jsem ležela s tuberkulózou. Zveřejnění všeho by zabralo knihu, kterou jistě lépe než já napsali už lidé přede mnou. Jsou-li v mých zápiscích nepřesnosti, nechť jsou přičteny stavu, v jakém jsem tehdy byla, i mému věku.

Připojím k tomuto vyprávění to, nač dodnes vzpomínám a co bylo součástí mého dětství (či mládí).

V Terezíně jsem pracovala v zemědělství mimo ghetto. Náš energický vedoucí měl výroky jako: když řeknu, že je to kvěťák, tak je to kvěťák, i kdyby to bylo zelí.

V Terezíně jsem dostala první pusou od stejně starého kamaráda, v Terezíně jsem poprvé použila vypůjčenou rtěnku a obloukem se pak vyhnula tatínkovi, kterého jsem zahlédla na ulici. Měla jsem věčně hlad

a vyměňovala fasovaný margarín i cukr za chleba. Rodiče o tom nesměli vědět, pro ně byla tato strava „jednostranná“.

Bydlela jsem v L 414, v dívčím Kinderheimu vedle kostela. Mé spolubydlící byly většinou dívky ze smíšených manželství, měly židovského otce. Docházím teď k tomu, na co nikdy nezapomenu a co bylo krásné. Žily jsme ve skutečné komuně. Děvčata, která dostávala z domova balíčky s jídlem, se o vše dělila. Žádost o posílání balíčku (nevím, jak se tomu tehdy říkalo) posílaly dívky, které nikoho neměly, rodičům Evy, kteří na ně velkoryse reagovali – a bylo zase o co se dělit.

Eva dodnes vzpomíná na moje deníky (zůstaly v Osvětími) a já zase na oblečení plavovlasé Lilky, které poslala její nežidovská maminka do Terezína, mj. na skládanou kostkovanou sukni a na tmavé sametové šaty, které jsem si nadšeně půjčovala. Sen o tom, že si je po válce pořídím, jsem však nikdy nerealizovala.

Když se s někým z naší komuny sejdou, je to vždy, jako bychom se viděly včera. Jen je nás stále méně.

Z Terezína do Osvětími jsem byla deportována začátkem října 1944. Měla jsem právě na dlouhou dobu poslední menstruaci. Stála jsem nahá, s oholenými vlasy a s prázdnými rukama a po nohou mi stékala krev. Ještě mi nebylo šestnáct.

Božena Guttmannová

Ještě o popírání holocaustu

Není to tak dávno, co jsme si mohli přečíst v novinách, že se v Rakousku objevil známý popírač holocaustu Angličan David Irving, že tam byl zatčen a posléze vypovězen.

Kdo je David Irving? Narodil se v roce 1938 v Anglii, studoval na London University, aniž by ji dokončil. Po opuštění univerzity pracoval jako dělník v ocelářském podniku v Porýní a zdokonalil se tak v němčině. Na počátku šedesátých let se vrátil do Anglie a začal psát články o Německu. Zjistil, že se s tím velmi dobře uживí, rezignoval na pokračování ve studiu a získání titulu a věnoval se plně sepisování knih o historii, např. *Zničení Drážďan*, *Hitlerova válka*, *Goebbels* a dalších kontroverzních prací. Ve všech těchto spiscích se snažil vylepšit obraz nacistického Německa i Hitlera řetězením lží, překrucováním uváděných dokumentů a posunováním významů při citování důkazů. Např. Hitlerův rozkaz *Masové střílení tohoto druhu se napříště již nesmí provádět. Musí se konat diskrétněji* dezinpretoval tak, že druhou, prý nedůležitou větu, zcela vynechal.

Když potom v roce 1993 vydala Deborah Lipstadtová, profesorka historie na Emory University v Atlantě, svou knihu *Popírání holocaustu*, jmenovala mezi jinými popírači holocaustu z různých zemí i Irvinga. Ten potom ji a také renomované nakladatelství Penguin Book, které knihu vydalo, zažaloval za publikování nactiutrhácné kritiky, jež ho poškodila. Nakladatelé se prý od něj teď odvracejí, byla zničena jeho kariéra a způsobena finanční újma. Následoval proces v Londýně, který se dlouho táhl, předvolal mnoho svědků, kteří vesměs hovořili o Irvingově působení v Německu, kde veřejně odsuzoval spojenecké bombardování Drážďan, vyhnání Němců z bývalých, Němci okupovaných území, Churchillovu politiku, která prý vedla k rozpoutání 2. světové války a potom k norimberskému procesu, a ovšem také popíral pravdu o holocaustu a jmenovitě o Osvětimi. Zpochybňoval také autenticitu Deníku Anny Frankové. Proces se táhl několik let a byl finančně velmi náročný. Konečně byl v roce 2000 vyneseno rozsudek. Ten odmítl Irvingovu žalobu a prohlásil ho za popírače holocaustu, který falšoval fakta a manipuloval s důkazy, aby vše odpovídalo jeho ideologickému zaměření rasisty a antisemity. Lipstadtová tedy po vyčerpávající obhajobě zvítězila, ale ještě nebyl všemu konec. Irving se obrátil s odvoláním na Apelační soud; ten ale v červnu 2001 odvolání zamítl.

Eva Štichová

Informace z Kanady

V různých zemích vycházejí časopisy vydávané lidmi, kteří přežili holocaust, mezi jinými i v Kanadě. Dostalo se nám do rukou první číslo z roku 2007 se jménem „Zachor“ (vzpomínka) z Vancouveru.

Hned na obálce je fotografie studentů Nové střední školy ve Westminsteru při jejich návštěvě Střediska pro vyučování o holocaustu ve Vancouveru. Tomuto tématu se věnuje také obsáhlý článek, který informuje o konferenci učitelů, jež se zabývá minulostí v úzké souvislosti s přítomností, reflexí antisemitismu a rasismu v Kanadě, a to nejen v letech 1930-1940, ale také dnešními problémy s imigrací. Přednášky a dílny vedou učitele k přemýšlení o otázkách moderní společnosti, o odpovědnosti, schopnosti empatie, a mají učitele inspirovat k aplikaci získaných poznatků v učitelství od základních škol až k univerzitním stupňům školního vzdělávání. Ambiciózním cílům těchto seminářů odpovídá i výběr vysoce erudovaných přednášejících. Rovněž návštěvy muzeí a výstav, které učitelé s žáky navštěvují, pomáhají odpovídat na otázky: Jaký význam má poučování o holocaustu dnes, je to dosud důležité a proč?

Velkou pozornost věnuje časopis uveřejnění vzpomínek na prožitou minulost. Mikrohistorie jednotlivých osob, vzpomínky na ty, kteří nepřežili, dopisy, fotografie, knihy, to vše přibližuje onu krutou dobu. Tak je zde např. upozornění na knihu, kterou napsaly o svém životě a utrpení svých příbuzných v bývalém Sovětském svazu židovské imigrantky, které našly svůj nový domov v Kanadě.

Poutavý je článek o činnosti skupiny druhé generace. Před dvaceti lety se zasloužila, společně se švédským konzulem a představiteli města Vancouveru, o umístění pamětní desky k počtě Raoula Wallenberga ve veřejném městském parku. Raoul Wallenberg byl švédský diplomat, který v Maďarsku zachránil tisíce židů před deportací. Sám zmizel 17. ledna 1945, byl unesen do Sovětského svazu, a víc o něm nikdo neslyšel. Jemu vděčí za své životy mnozí z přeživších, kteří přišli do Kanady, i jejich potomci, kteří se stále pravidelně zde scházejí ve „Skupině druhé generace“. Letos v den památky Raoula Wallenberga projeví svou vděčnost uvedením filmu „Dobry den, pane Wallenbergu“.

Společným projektem židovských, polských a italských sdružení byl 29. 1. 2007 koncert na paměť holocaustu jako příspěvek k rozvíjení multikulturní společnosti v Kanadě.

Zdá se, že i pro nás je občasné srovnání podobných časopisů s jejich informacemi o aktivitách zahraničních sdružení pamětníků docela zajímavé.

Eva Štichová

POTŘEBUJETE NAŠI POMOC?

Židovská obec Teplice se zapojila do sociálně zdravotního projektu Federace židovských obcí, který je podporován Nadačním fondem obětí holocaustu.

Smyslem projektu je vyhledat v České republice sociálně či zdravotně potřebné seniory, kteří potřebují pomoc v obtížných životních situacích, žijí osamocení a jsou dosud bez adekvátní pomoci.

V současné době máme přehled o sociálních a zdravotních potřebách 40 stávajících klientů (členů Židovské obce Teplice), kteří žijí v Teplicích, Mostě, Ústí n. L., v Bílině, Krupce, Kadani, Meziboří, v Žatci, Litoměřicích, Dubí, členů Hidden Child, Tereziánské iniciativy, WIZO i neorganizovaných občanů, kterým pomáháme zajistit potřebnou péči.

Předpokládáme však, že existují i další osoby, které by mohly mít o naši pomoc zájem.

Nabízíme tedy všem, kteří naši pomoc potřebují, aby kontaktovali sociální pracovníci ŽO Teplice paní Věru Pešinovou, případně pana Michaela Lichtensteina. Telefonicky na číslech 417 538 209, 723 308 090, 602 464 268 nebo e-mailem na adresu: kehila@volny.cz nebo poštou na adresu: Židovská obec Teplice, Lípová 25/333, 415 01 Teplice.

Kontaktem s námi se k ničemu nezavazujete a informace, které nám o sobě nebo svých blízkých sdělíte, budou z naší strany považovány za důvěrné.

Zdůrazňujeme, že členství v židovské obci nebo jiných židovských organizacích není podmínkou k získání naší pomoci.

Vyzýváme každého, kdo si tuto naši informaci přečte, aby ji i zveřejněné kontakty předal svým příbuzným a známým.

Za Židovskou obec Teplice
Věra Pešinová, sociální pracovnice

Tom Luke

V našem časopise se občas setkáváte se zajímavými články našeho „zahraničního korespondenta“ Toma Luka. Jsou chytré, věcné, nepostrádají vtip, a občas nás vyburcují z navyklého klidu. Většina z vás ho asi nezná, nežije v Čechách, proto vás s tímto člověkem, spíš s touto osobností, alespoň ve stručnosti seznámíme. Text je zpracován podle obsáhlejšího projektu Pokoj 127, na němž pracují studenti gymnázia na Mikulášském náměstí v Plzni; je kombinací Tomových článků pro české i zahraniční noviny, záznamů jeho ústního vyprávění a spojovacího textu Moniky Stehlíkové, učitelky gymnázia. Jí i Tomovi upřímně děkujeme za souhlas s použitím textu.

Co o něm napsal jeho bývalý kolega

Když jsem poprvé potkal Toma, měl za sebou víc než polovinu svého působení u OSN. Štíhlý, pohledný, posedlý svou prací, se sarkastickým smyslem pro humor. Rozhodně nepůsobil dojmem člověka, který má za sebou hrůznou zkušenost. Jednoho dne jsem si na jeho paži všiml vytetovaného čísla. A postupně jsem se dozvěděl jeho příběh. Mluvil o něm nerad.

(Shashi Tharoor, náměstek generálního tajemníka OSN, v International Herald Tribune 24. února 2005)

Jak sám nahlíží na své židovství

Jsem žid, i když nevím, co se tím myslí. Chtěl jsem být obyčejným člověkem, ale zřejmě to nejde. Otec nechal úředně změnit naše původní rodinné jméno Löwenbach na neutrální Luke. Já však nadále v sobě nosím židovsko-německé jméno jako břemeno, i když se necítím být ani Němcem ani židem. Jsem pokřtěn, mám na to lejtstro, ale podle okolí nejsem křesťan, ale „pokřtěnej žid“. Fakt, že se na víru dívám s despektem, nikoho nezajímá. Nejsem občan Izraele a s počínáním tohoto státu někdy nesouhlasím; přesto, coby žid, jsem za občasnou ničemnosti Izraele odpovědný. Nejsem obřezaný, jak mne tedy poznáte, kdybych před vámi stanul v rouše Adamově? Proč jsem tedy vlastně žid? Podle jakého kritéria? Podle náboženství, národnosti, rasy? Chtěl jsem splynout s okolím. Jak vysvětlím přátelům, že jsem nechtěl, aby se moje děti znovu octly před plynovými komorami? Vždyť už zase existují vlády, strany a hnutí hlásající vyhlazení židů. Chci vědět, jak definovat žida, hlavně toho, který se cítí pouze člověkem. Budme však spravedliví: ještě existují výjimeční lidé ochotní poskytnout pomoc, aniž by se ptali, zda jste či nejste žid.

Něco z historie rodiny

Děda Julius, tátův otec, který zemřel, než jsem se narodil, přišel do východočeského městečka ze Žatce jako mladík. Byl bez grejcaru a pracoval jako příručí v textilním obchodě. Když si našel, koupil společně s bratrancem Hirschem tkalcovský stav. Když na to měli, koupili druhý, pak třetí. Později koupili budovu. Když se továrna rozrostla, došli k názoru, že se pro dva úctyhodné továrníky nehodí vlastnit jeden podnik dohromady, tak založili druhou továrnu a každý z nich vlastnil jednu. Děda Julius si dopřával jedno volné půldne v neděli odpoledne, kdy v hospodě hrál karty, jedl vepřové, knedlík a zelí, kouřil doutníky a pil pivo. Zemřel z přepracování ve svých padesáti letech, když bylo mému tátovi nějakých dvacet. Dědova manželka, rozená Beranová, tátova matka a moje babička, pocházela z královéhradeckého kraje, její předkové přestoupili na židovskou víru, aby se nemuseli dát na katolickou. Babička Arnoštka žila v našem rodinném domě, takže jsme ji vídali každý den. Pokud pamatuji, nechodila ani do kostela ani do synagogy.

V náchodském okrese se mezi židovskými fabrikanty vyskytovalo pár individuí, kterými ostatní pohrdali, protože se nehodili do kšeftu. Valtr, syn Bedřicha Hirsche, byl malíř. O fabriku se

nezajímá, jezdil po kraji na motorce a maloval. Když to začalo smrdět, utekl do Anglie, a maloval dál. Robert Hirsch, jeho bratr, který byl psychiatr, se odstěhoval do Prahy, a namísto, aby šel dál, skončil v peci. Egon Hostovský bydlel přímo naproti nám, a než aby se staral o Hostovských malou továrničku, psal. Můj strýc, tátův bratr Jindřich, patřil do stejné party a všichni byli respektovanými továrníky považováni za bláznů...

Příchod nacistů

V malém městečku, odkud pocházím, žilo před deportací přes šedesát židů. Bývalo také mým (jediným) domovem. Vyhlašování nás přežilo sedm, pět z nich již zemřelo. Když nás táhli na jatka, naše městečko – stejně jako převážná většina ostatních evropských měst a městeček – přihlíželo... Po vyloučení ze školy jsem se ponořil do literatury a studia cizích jazyků. To byl můj útěk před přítomností... Tátův bratr Jindřich byl zatčen několik měsíců před naší deportací. Odveklí ho do Svatobořic, později do Terezína, pak do Birkenau. Zahynul na samém konci války při spojeneckém bombardování jednoho z koncentračních táborů na německém území...

Proč neodešli rodiče, dokud to ještě šlo? Kvůli svým rodičům, z pohodlí, ze strachu z neznáma, protože pohroma čekající za rohem byla nepředstavitelná? Dodnes cítím vřelou atmosféru, která u nás doma panovala; vybavuje se mi náš byt, stůl, u kterého se celá rodina shromažďovala, hry s malou sestrou Evou, dětské nemoci a máma, jak o nás pečuje. Ale o čem jsem s mámou mluvil? Co ji trápilo a co těšilo? O čem přemýšlela? Byla šťastná? Vzpomínám na statek mamčiných rodičů, kam jsme jezdili na letní prázdniny, na lesy, pole a vesnické děti. Vidím podobu dědečka a babičky, cítím jejich lásku a velkorysost. Ale jací vlastně byli? Nebo mamčina sestra z Jihlavy a její krásná dcera? Ještě se dusí v plynových komorách a moje zloba je neuhasitelná.

Tom s maminkou a sestrou

Terezín

Do Terezína jsem byl s rodiči a desetiletou Evou odvezen v roce 1942. Bydlel jsem v různých ubytovnách pro kluky, nakonec v pokoji 127. Pracoval jsem v zelinářské zahradě. Rodiče bydleli odděleně, Eva byla s mámou. Po celou terezínskou dobu jsme se my čtyři skoro denně, aspoň na chvíli, setkávali u mámy, kde jsme také společně jedli vyfasované přídělky. Jednou jsem se vracel od mámy do své ubytovny po večerním zákazu vycházení; na prázdné ulici mě chytli dva esesáci a zakusil jsem slast prvního esesáckého výprasku. Ke společným večerím jsem přispíval ukradeným rajčetem nebo okurkou, které jsem ukrýval ve speciálně vyrobené kapse v trenýrkách. Máma tu zeleninu nikdy nejedla, nechávala ji nám dětem. Pracovala v dílně, která ji i Evu chránila před transporty na východ. Jenže když za tátou a za mnou zapadla vrata dobytčáku a vlak se rozjel, přihlásila se dobrovolně do následujícího transportu a Evu vzala s sebou. Už jsem je nikdy nespátřil.

Pobyt v Terezíně měl pro nás mladé zvláštní význam, který se nevztahoval na dospělé, rozhodně ne na generaci mých rodičů. Mezi námi se tvořily intenzivní vztahy a přátelství. Také mladická nepřátelství. Na půdách se pořádala divadelní představení, koncerty. Bydlel jsem na pokoji, kde se díky iniciativě Honzy Ročka organizovaly literární večírky. Když jsem dostal oční infekci a nemohl číst, kamarádi mi předčítali z Dostojevského...

Birkenau

Několikadenní cesta v zaplombovaných vagonech nevěstila nic dobrého. Větracím okénkem se někdy daly zahlédnout názvy stanic. Poslední stanicí byla Osvětim - takové místo nikdo neznal. Vlak zastavil a kovová vrata vagonu se s rachotem otevřela. Byla noc. Ta scéna nemohla být skutečná. Snad se z té múry probudím... Do útroh se mi zakousla hrůza... Tisícihlavá řada postupovala po jednom proti elegantovi, který ušlechtilým gestem ukazoval vlevo či vpravo. Předem mnou byl táta a před ním tři známí z našeho dobytčáku a z našeho kraje v Čechách. Lékař, advokát a továrník. Přesvědčil jsem otce, aby tvrdil, že jsme zdraví, sobě jsem léta přidal, tátovi ubral, jeho jsem přeměnil v soustružníka a sebe v zahradníka. O tomto náhlém osvícení jsem později uvažoval a nejsem s to si vybavit, zda jsem instinktivně pochopil situaci, ale spíš si myslím, že ke mně přistoupil jeden z mužů v pruhovaném mundúru a mezi ranami klackem mi pošeptal recept na život. Když přišli na řadu naši tři známí, byl jsem už v doslechu. Esesák všem položil osudné otázky. Všichni tři uvedli po pravdě svá povolání a stáří, jeden oznámil hnisající vřed na noze, zbytek jejich odpovědí si nepamatuji. Všichni tři šli napravo. Táta odpovídal podle naší předchozí dohody, a byl poslán doleva. Pak přišla řada na mě. Proklouzl jsem svou první „selekcí“, aniž bych si byl významu onoho slova a okamžiku plně vědom... Nahnali nás do baráků po tisíci. Dnes nechápu, jak jsme se tam vešli. V barácích vládli vedoucí bloku a jejich náhončí, kteří měli stejná práva nad životem vězňů jako kápoové. Za každý přestupek „trest“, který vězeň buď vydržel nebo ne. Můj obranný krunýř tuhl. Jen necítit! Nebrat na vědomí rány, hlad, zimu, průjem, řev a výhrůžky... Rituál zkamenění v pozoru a smekání čapek v přítomnosti uniform. A plynové komory, krematoria, selekce, kupy mrtvol, hromadící se denně za každým barákem. To vše běželo jako film mimo mě. Jen strach, hrůza nešlo zkrotit... Z jednotlivých vrahů a jejich osobitých úkonů jsem strach neměl; pokud možno jsem se „trestům“ vyhýbal. Ale celek naháněl strach. Od okamžiku, kdy jsem do Birkenau vkročil, až do chvíle, kdy jsem jej opustil, se mi do útroh vloudila absolutní, nevyhnutelná hrůza...

Tom v primě na náhodském gymnáziu

Pracovní tábor v Osvětimi

Jednoho dne nás vyvolali k nástupu. Na apelplacu stálo několik SS uniform, včetně lékaře, a dva nebo tři němečtí civilisté. Oznámili nám, že hledají osmdesát kovodělníků. Přes běžně platné pravidlo, že je lepší se nikam dobrovolně nehlásit, bylo mezi námi náhle plno kovodělníků. Vybrali sedmdesát devět vězňů. Pak přišla řada na mě, byl jsem osmdesátý a poslední. Na tátou se nedostalo. Co následovalo, je nad mé chápání. Táta přistoupil ke skupině Němců, řekl, že má syna mezi vybranými, že je také kovodělník a chtěl by v tom oboru pracovat. Obvykle by za takovou drzost následoval trest, kulka nebo moje vyřazení ze skupiny. Nestalo se. Chvilkový rozmar esesáckého mozku! Tátovi bylo beze slova naznačeno, aby se připojil ke skupině osmdesáti vybraných... Odvedli nás do kmenového tábora v Osvětimi, odkud jsme docházeli na práci. Naše skupina byla ubytována ve zděném jednopatrovém bloku. Na rozdíl od Birkenau byly latríny a umývárny uvnitř baráku. Velitel našeho bloku byl německý intelektuál, politický vězeň; slušný člověk. Měl jsem hořejší pryčnu palandy pro sebe. Luxus. Táta byl pode mnou. Jeho blízkost mi poskytovala citovou oporu, i díky ní se mi podařilo birkenausko-osvětimské období přežít. Domnívám se, že moje přítomnost zas pomáhala jemu... V Terezíně byl spontánně uznávanou osobností našeho pokoje Honza Roček, v rámci naší party „kovodělníků“ v Osvětimi zastával tuto roli Petr Erben. Naše homogenní skupina převážně českých židů byla jakousi ochranou proti brutalitě mnoha východoevropských vězňů, jejichž antisemitismus byl přenesen až do nitra koncentračního světa. Sám jsem byl na latríně a v umývárně několikrát zbit, když jsem si včas nevšiml, že vstoupila skupina Ukrajinců, válečných zajatců, kteří si присvojili přednostní právo na užívání těchto zařízení. Týrání a okrádání židů bylo vězňům usnadněno systémem označení, z něhož byl patrný původ i příčina věznění. Kromě toho na tom byli židé fyzicky nejhůř, což ostatním šikanování usnadňovalo... V muničnické továrně nedaleko Osvětimi byla naše parta nasazena na práci. Hlíдали nás esesáci, ale na výrobu dohlíželi mistři, němečtí civi-

listé... Jeden mladý ortodoxní žid, který v hale uklízel, mě mistroví udal, že neodevzdávám stanovené množství součástek. Uda-vač byl sice odměněn a postaven k mému soustruhu, zatímco mně bylo přiděleno koště a lopata k úklidu dílny, ale nebyl jsem předán esesákům a zůstal v teple pod střechou. Vzhledem k nedosta- tečné stravě a častým průjmům většina z nás nezadržitelně slábla. Při jednom pochodu do tábora jsem vysílením padl u sil- nice. Esesácké strážě s takovými vězni bez okolků skoncovaly. Tehdy mě dočasně opustila vůle dožít se příštího dne. Petr pocho- dující ve stejné partě si všiml, co mě čeká, a násilím mě donutil, abych vstal a pokračoval v pochodu. Vše se seběhlo dřív, než stráž- že zakročily. Také táta očividně slábl. Když už nemohl docházet na práci, dali ho do „lazaretu“. Naše parta nic nenamítala, aby byl z našeho přidělu ušetřen krajíc chleba a trochu polévky, s kterými jsem po večerech putoval do lazaretu k tátovi.

Osvobození Osvětimi

V lednu 1945 už byla děla sovětské armády na doslech a esesá- ci organizovali evakuaci. Ti, co nemohli chodit, včetně osazen- stva lazaretu, měli být postříleni. Tento úkol esesáci již zcela nesplnili. Přední linie fronty byla za humny, tak vzali raději do zaječích... Trvalo ještě několik dnů, než první sovětské hlídky pronikly na území bývalého tábora... Mezi ještě dýchajícími ležel taky táta.

Evakuační pochod

Já jsem byl zařazen mezi vězně, určené k evakuaci. Kamarádi se mi ztratili, žádný z nich nebyl v dohledu, kolem se vlekly jen cizí postavy. Začaly nekonečné dny „pochodu smrti“. Zpočátku jsme se vlekli pěšky. Zachvátila mě otupělost, nepamatuji si na mráz, hlad, strach; nevím vedle koho jsem se vláčel, stál a usí- nal... Posléze jsme dorazili k trati, kde byla připravena souprava otevřených vagonů. Esesáci s odjištěnými zbraněmi zaujali posta- vení na vyvýšených plošinách, my jsme byli namačkáni na vago- ny. Po dny a noci jsme byli vystaveni mrazu; nedalo se poznat, kdo ještě dýchal a kdo zmrznul... Byl mezi námi i budoucí kro- nikář Erich Kulka se svým synem. Když souprava zastavila na postranní koleji v O., otec a syn, nevím, jakou silou, sklouzli na zem a zmizeli do noci...

Mauthausen a záchrana

Po příjezdu do Mauthausenu jsme byli hnáni rakouským mě- stečkem... Jeho obyvatelé lemovali ulice a zírali na podívanou. Jedna z žen se náhle vynořila z davu se džberem vody, jakmile jsem po něm sáhl, vylila mi jej pod nohy. Okolostojící se smáli... Po příchodu do lágru jsem upadl na zem a už nevstal. Bylo mi jasné, že nastává konec. Jakási podřadná šarže z vězeňských struktur mě popadla za nohy a někam táhla. Hlava mi drncala po zmrzlé půdě, ale byl jsem při vědomí a rozeznal písmeno T v čer- veném trojúhelníku kolemjdoucího politického vězně, které ozna- čovalo Čecha. V zoufalství jsem ho oslovil. Na rukávě měl pásku lágeršrajbra; byl to tedy vysoký hodnostář v administrativě kon- centračního tábora, pán, který mohl z vlastní vůle rozhodovat o životě a smrti. Nařídil stvůře, která mě táhla, aby zastavila. Pro- mluvil se mnou pár slov. Ptal se na moje jméno a zda jsem pří- buzný doktora Jana L. z Prahy. Pak se zeptal chlapíka, kam mě táhne, a nařídil mu, aby mě opatrně nesl. Slíbil, že za mnou něko- ho pošle. Dodatečně jsem se dozvěděl, že to byl univerzitní pro- fesor Vratislav Bušek z Prahy, jeden z vedoucích členů nekomu- nistického podzemního odboje v Mauthausenu. Octl jsem se v baráku na pryčně uprostřed několika těl. Byl mezi nimi chlapec, kterého jsem znal z Osvětimi. Sdílel mi, že se nacházíme v oddě- lení pro práce neschopné, kteří mají být co nejdříve zlikvidováni,

aby v přeplněném táboře uvolnili místo dalším přichozím. Esesá- ci zde provádějí periodické selekce. Ve dnech mezi selekcemi mají blokaltestři a jejich náhončí volnost sprovodit ze světa maxi- mální počet vězňů libovolným způsobem. V barácích nebyly lat- ríny ani voda. Kamarád z Osvětimi už několik dní nefasoval svůj přiděl chleba a polévky. V noci zemřel. Následujícího rána mi uře- zali prsty u nohou. Dostal jsem infekci, otravu krve a gangrénu. Už jsem se nehýbal, ale neztrácel jsem vědomí. V tomto stavu mne po několika dnech našel můj strážný anděl, kterého za mnou Bušek opravdu poslal. Jmenoval se Ota Nesvadba, učitel z Mora- vy... Když mě spatřil, pochybovačně pravil: „Pokusím se.“ Roz- našeč jídla dostal pokyn pravidelně mi dodávat můj přiděl. Velitel bloku byl informován, že jsem pod Otovou ochranou. Příští den přišel Ota zase – s pitnou vodou, trochou potravin a pokrývkou. Navštěvoval mě pravidelně. Hodnostářská strava, o níž se se mnou dělil, mi dělala dobře po těle a jeho lidská přítomnost na duši... Už jsem nebyl zoufale opuštěný, neležel bezmocně mezi těly na pryčně v jejich i vlastních výkalech, ale na kraji pryčny, kde mne občas i umyl. Prominenti, včetně zločinců, mě přestali týrat... Ale četnost selekcí prováděných SS se zvýšila, a Otovi bylo jasné, že se jim musím vyhnout... Jak skupina esesáků postupovala od baráku k baráku, Ota mě přenášel do bloku, kde už selekce proběhla. Tento výkon opakoval při každé razii s nasa- zením vlastního života. Nakonec si Ota s mýma hnjícíma noha- ma nevěděl rady. V lazaretu pro Němce a vězeňské prominenty pracoval brněnský chirurg profesor MUDr. Josef Podlaha. Ota se mě taktně vyptával, zda bych obětoval nohy za život. Ve smluve- nou chvíli mě odnesl na operační sál k Podlahovi, což bylo proti všem pravidlům. Podlaha bez váhání vyslovil přesvědčení, že bych amputaci nepřežil. V tom jsme na chodbě zaslechli kroky. Ota zmizel ze sálu. Od Podlahy jsem se dozvěděl, že esesák, který vstoupil, s oblibou prováděl „chirurgické“ zákroky, které nikdo z jeho „pacientů“ nepřežil. Nařídil, že mne bude operovat. Podla- hovi se zázrakem podařilo ho přesvědčit, že mě na amputaci při- praví na příští den. Jakmile esesák zavřel dveře, Podlaha rychle provedl několik incizí, aby usnadnil odtok hnisu, a Ota mě z laza- retu odnesl. Následující den Podlaha esesákovi ohlásil, že jsem během noci zemřel.

Jeden obraz u mne dodnes vyvolává slzy, jimž se nedokážu ubránit: květen 1945 v Mauthausenu, já na pryčně, nemůžu sedět, o stání nebo chůzi ani řeč. Náhle vrznou vrata baráku, už nevím, zda se ve škvíře objevila nejdřív bota nebo hlaveň samopalu či přilba; dveře se opatrně, pomalu otevírají víc a víc, až v nich stojí celý černoš v americké uniformě. Pak buďte rasista.

Po válce byl Ota povýšen na školního inspektora a při jedné z svých inspekčních cest zahynul při autohavárii zaviněné opilcem. Vratislav Bušek byl komunistickým režimem odsouzen k smrti; uprchl na Západ, kde jsme se o mnoho let později několikrát set- kali a kde v úctyhodném věku zemřel. Ani profesor Josef Podla- ha už nežije. Při jednom setkání v New Yorku mi Vráta Bušek prozradil, že odbojová skupina v Mauthausenu se několikrát sna- žila Otu přesvědčit, aby mne přenechal osudu a věnoval se naděj- nějším případům, ale on to tvrdošjně odmítal.

V létě roku 1945 se otec a syn vrátili do rodného městečka. Marně čekali na mámu a Evu. Místní národní výbor jim přidělil dvě místnosti; do vlastního domu je odmítl vpustit. Bydlel v něm holič D., který před lety hajloval nacistům, a když bylo městečko osvobozeno Rudou armádou, přidal se ke komunistům... Na pod- zim 1945 otec požádal místní národní výbor o přiděl uhlí. MNV odpověděl, že uhlí přiděluje pouze chudým. Chudší dvojice než onen otec a syn by se v městečku hledala marně. ▶

... Ale ani v tomto městečku nebyli všichni stejní. V baráku, kde nám přidělili ubytování, žila kromě jiných i slečna Truda Verlíková, která se s námi podělila o svůj vlastní příděl uhlí a potravin... Jeden člen rady MNV se asi zastýděl za rozhodnutí svých kolegů a nosil nám se svou manželkou jídlo... Už nevím, zda to bylo z rozhodnutí MNV nebo krajského soudu, ale faktem je, že asi o rok později dostal holič D. výpověď a nám bylo dovoleno nastěhovat se do našeho rodinného domu.

Tom absolvoval dlouhou sérii léčení; měl tuberkulózu, nemocné ledviny, problémy se zažíváním, podstoupil operace nohou atd. Ve druhé polovině roku 1945 narychlo dostudoval gymnázium a odmaturoval. V roce 1946 odjel na léčení tuberkulózy do švýcarského Leysinu, kde po půl roce přemluvil svého lékaře, aby ho pustil studovat na univerzitu v Ženevě. Nastoupil na Fakultu sociálních a ekonomických věd, kde studoval tlumočnictví. Na Vánoce 1947 se vydal domů za otcem... „Vítězný únor“ ho zastihl v Československu.

Moje nechuť vůči komunistické totalitě nebyla důsledkem racionálního rozhodnutí... Mně stačilo pozorovat pochodující a řvoucí davy na Václaváku, abych se bez váhání rozhodl co udělat. Můj odpor proti bolševikům byl natolik niterný, že na mne kamarád na ulici naléhal: Člověče, musíš vypadnout, máš na ksichtě napsáno, co si o nich myslíš.

První pokus o útěk přes hranice Tomovi nevyšel – z člověka, který ho měl ilegálně převést přes hranice, se vyklubal policejní provokatér. V březnu 1948 byl zatčen a vězněn v Břeclavi.

Z Břeclavi mě převedli do vězení v Uherském Hradišti a po čase do Hradce Králové. Na dobu trestního řízení mě pustili s podmínkou, že se budu dvakrát týdně hlásit na policii. Ve dnech mezi prezentací na policii jsem dojížděl do Prahy a znovu zařizoval útěk. Spal jsem u kamarádů. Honza R. si vzpomíná, jak jsme šli po schodišti jejich baráku v Krakovské a proti nám šlo hezké děvče – Hele, ta je hezká! – Mě teď holky nezajímají, jediný, co mě zajímá, je jak vypadnout. Utekl jsem 6. června 1948 s pomocí falešných dokumentů. O několik týdnů později utekl stejnou cestou i můj otec... Setkali jsme se ve Švýcarsku a společně emigrovali do Austrálie... V Austrálii jsem nestudoval. Pracoval jsem zpočátku jako dělník, pak jako úředník, dovolenou jsem si nebral, dělal jsem i o prázdninách, někdy i v noci. Strádal jsem dolar po dolaru. Život mi zpříjemňovala děvčata, knihy, filmy, divadlo a v neděli moře.

Tom začínal ve firmě, která měla dva majitele a jednoho dělníka, kterým byl on sám. Kompletovал sluneční brýle – do hrnce s horkou vodou namáčel obroučky, a když změkly, vsazoval do nich skla. Dostával za to šest a půl australského dolaru týdně... Když bylo po sezóně, tak ho vyhodili... Během několika dnů našel místo v městských plynárnách za dvojnásobný plat. Nebýt jeho neposednosti, pravděpodobně by udělal kariéru v australském plynárenství.

Když se mě protinožci ptali, jak se mi Austrálie líbí, odpovídal jsem - líbí, ale je daleko - daleko odkud? Zeměkoule je kulatá. Austrálie je snad nejsympatičtější země, kterou znám. Ale cítím jsem volání dalek, volání světa, přestože mi tam objektivně nic nechybělo.

Tom si naplánoval, že našetří tisíce australských dolarů a vrátí se do Ženevy dostudovat. Dokončil studia tlumočnictví a vrátil se

do Austrálie přes USA, kde měl tetu Věru Löwenbachovou – Feldmannovou a vzdáleného příbuzného Egona Hostovského, u nichž střídavě několik měsíců pobýval. Pod vlivem kamaráda Jirky Nehněvajsy se rozhodl studovat dál. Byl přijat na postgraduální studium v Yale – vybral si zaměření na jihovýchodní Asii. Po několika týdnech získal vzácně udělované stipendium, které ho zbavilo existenčních starostí. Ve studiu pak pokračoval v Ženevě na „Institut de hautes etudes internationales“. I tam se mu podařilo získat stipendium, navíc mohl bydlet ve studentské ubytovně za to, že každý den připravoval v jídelně stoly a dvakrát týdně měl službu u telefonu. A tenhle úkol mu přivedl do cesty Avivu – izraelskou studentku psychologie... Jsou spolu čtyřicet let.

Po dokončení studií, nekonečném vyplňování žádostí o místo a klepání na dveře různých organizací OSN v New Yorku, Paříži, Římě a Ženevě, jsem byl konečně rekrutován Čecho-Francouzem Honzou Heidlerem na nejnižší profesionální post u UNHCR (Úřad vysokého komisaře pro uprchlíky). Byl jsem kapitalista! Najal jsem si vlastní byteček a koupil auto. Po dvou letech jsem byl povýšen. Po třech letech jsem přešel k UNDP (Rozvojový program Spojených národů), organizaci financující a kontrolující pomoc rozvojovým zemím. Z nádherné Ženevy jsem z nějakého nevyzpytatelného idealismu dobrovolně odjel na svou první tříletou misi do Laosu. Řádila tam malárie a na venkově i komunističtí povstalci. V roce 1962 jsem se na australském vyslanectví v Bangkoku oženil s Avivou. Oddával nás velvyslanec, ale potřebovali jsme dva svědky; jedna byla kamarádka, australská diplomatka, druhý neznámý Siamec, kterého jsme sebrali na ulici. Po dvou letech se narodila Eva. Tou dobou jsem byl přeložen do Senegalu. Když bylo dceři šest neděl, přiletěly za mnou do Dakaru. Když mi manželka předávala košík s mrnětem, dřív, než jsem se jí podíval do obličeje, rozbalil jsem jí nohy a spočítal prsty. Na rozdíl ode mne měla všechny. Jméno Eva dostala po mé sestře... Když jsem byl po dvou letech povolán do Ústředí Spojených národů v New Yorku, už jako „odborník“ (nebich) přes jihovýchodní Asii i západní Afriku, dostal jsem tuto oblast na starost. Práce mě velice bavila, cestoval jsem na mise do Afriky a život v New Yorku se nám líbil. Můj syn Eric se narodil ve Spojených státech. Po několika letech přišla ze Ženevy nová nabídka z Úřadu vysokého komisaře pro uprchlíky. S Avivou jsme se shodli, že pro děti bude prospěšnější vyrůstat v klidné Ženevě než v divokém New Yorku. S puncem Západoafričana jsem nastoupil jako šéf příslušné sekce, později jsem byl povýšen na šéfa celého oddělení. Zajišťovali jsme materiální pomoc uprchlíkům a pracovali na integračních programech. V rámci této funkce jsem procestoval přes dvacet afrických zemí a dvanáct asijských. V posledních letech své kariéry u Spojených národů jsem pracoval jako náměstek divize zahraničních věcí a tajemník výkonného výboru Úřadu vysokého komisaře. Tím byl tehdy Paul Hartling, bývalý dánský ministerský předseda, výborný člověk. S prací spojené společenské povinnosti mě nudily, práce mě bavila.

Když Tom v polovině osmdesátých let odešel do penze, uvažoval, co by podnikal dál. Podporovat antikomunistické podzemí se mu zdálo být záslužnou činností.

Na čs. konzulátu mi odmítli dát vízum, tak jsem odjel do Vídně, kde mi je vydali na počkání. V Praze se mi dostalo do rukou jedno z prvních vydání samizdatových Lidových novin... Bylo mi rázem jasné, že to je to, co hledám. U Anny L. jsem se seznámil s Jirkou D., který mě zavedl na schůze ostatních disidentů kolem Lidovek. Časem jsem se s několika z nich úzce sprátelil. Začal jsem na Západě shánět peníze. S českou opozicí jsem byl v kontaktu během

Tom s manželkou Avivou, dětmi a vnoučaty (2006)

opakovaných cest do Prahy, ale především telefonicky s Jirkou D., který mě ve smluvený čas volal z telefonní budky ve Štěpánské ulici. Při jedné schůzce v listopadu 1989 na maďarsko-slovenské hranici, kde jsem se setkal s Ritou K., Vládou M., Lubošem D. a s Jirkou Pelikánem, který přijel z Říma – v Praze vypukla sameťová revoluce...

Po většinu svého aktivního života jsem byl členem organizací, které se snažily přispět ke zlepšení lidského údělu, výsledky však nebyly nijak ohromující. Nepopírám, že na mne leckdy dolehl pocit marnosti, když jsem viděl, jak se stavěly školy a dispenzáře v džunglích nebo pustinách, zatímco na učitele, učebnice, lékaře a léky nezbylo, nebo jak si panovníci nejchudších zemí z mezinárodních financí stavěli vily na Riviéře a kupovali zbraně, kterými udržovali vlastní lid v područí své svévole, nebo jak se uprchlíci „dobrovolně“ vraceli do zemí jejich původu, kde na ně čekaly žaláře a šibenice. I ze skromných výsledků jsem měl osobní zado-stiučinění, setkal jsem se s mocnými i malomocnými (v obou případech jsem si vždy pečlivě umyl ruce), během pobytů v krajích zamořených malárií jsem se jí vyhnul. Měl jsem pestrý život a myslím, že účty jsou vyrovnány. Jenom na mámu a sestru nemo-hu zapomenout.

Z původního textu jsme mohli vybrat jen část. Jednak pro nedostatek místa, ale i proto, že je určen především studentům. Protože většina našich čtenářů – členů Tereziánské iniciativy – prožila také dramatické osudy, snažili jsme se vybrat ty části, které jsou ojedinělé, nebo které vyjadřují názory, pohledy a stanovisko Toma Luka.

Volně zpracovala A. L.

MOZAIKA

Je mnoho zdánlivých maličkostí, které spolu s těmi významnými a nesdělitelnými vytvořily tak těžko pochopitelnou mozaiku našeho života. - I proto nerada hovořím s lidmi, které jsem znala v „dávné minulosti“, jak mohu „vysvětlit“ sama sebe. Je možno mluvit o tom se svými dětmi, které už nejsou dětmi, a pak s těmi, kteří dovedou věřit neuvěřitelnému.

Prvním transportem v říjnu 1941 odjela s rodiči a svojí devítiletou sestrou moje přítelkyně Marta K. Jejich rodina byla chudá, nějak se mi doneslo, že dostávají podporu od židovské obce. Prý jelo tím transportem více takových rodin. Nevím, jestli je to pravda. Marta mi nechala na památku několik bonbonů zabalených v oranžovém papíru. Když jsme odjížděli do Terezína, zůstaly nedotčeny ve skříni - více mi bylo líto už jen několika sešitů deníku, které zůstaly v Osvětimi.

Naproti domu, v němž jsme v Praze bydleli, jsem měla kamarádku Danu. Od chvíle, kdy jsem poprvé vyšla se žlutou hvězdou, si mne už ani nevšimla. Styděla jsem se o tom mluvit a vybrečela se v noci v posteli.

Začátkem října 1944 jsem doprovázela otce do Hamburských kasáren na jeho poslední cestě a pomáhala nést zavazadla, která už nepotřeboval. Poslední slova mého nepatetického tatínka byla: „Syn by se nemohl chovat lépe.“ Dodnes to považuji za významné. Škoda, že se můj tehdy 42letý tatínek nedočkal mých dvou synů.

Moje první seznámení s Osvětimi bylo poněkud kuriózní, ale aspoň jsem byla hned „v obraze“. Po vystoupení z vlaku jsem zahlédla Ruth L. Byla o několik let starší než já a kdysi mi v Praze šila šaty na panenky. Hned mne poznala, ukázala na kouřící komín a klidným hlasem řekla: „Tam je ten transport před vámi.“ - Pak jsem ji už nikdy neviděla.

Dodnes cítím na pravé dlani hebkost mechu. Pocit, který jsem měla, když jsem si poprvé sáhla na oholenou hlavu.

V lednu 1944 jsem dostala nejcenější dar k narozeninám (už jsem se o tom zmiňovala), maminka mi ze svého „přídělu“ udělala „obložené chlebičky“.

O tom, jak mi pacientka v nemocnici, kam mne přivezli rovnou z lágru, podala s láskou buchtu a bezelstně řekla: „máme tady židovičku“, jsem už psala. Se stejnou bezelstností mi řekla o mnoho let později kolegyně v práci (moc hodná a laskavá dívka), když mluvila o válce strávené v Praze. „Celou dobu jsem se těšila, že vezmu po válce koš plný brambor a skopnu ho ze schodů.“ (Bez komentáře.)

Téměř šok utrpěla ve Svazu mládeže blondýnka Eva, kam jsem po válce chodila a kde nás bylo s podobnou minulostí víc, když jí kamarád řekl, že je Žid. „Neblázni, to bys mi mohl stejně říct, že jsi černoch,“ odpověděla s hrůzou. (Nevím, zda si na to dnes, už ne mladík, ještě vzpomene.)

Mé vyprávění mělo být jen několik poznámek k cestě, po níž jsme kráčeli od dětství a které přispěly k tomu, jací jsme dnes. Mně z té cesty zůstal pocit, že se může kdykoli cokoli stát, a hrůza z loučení, při kterém nezvládám slzy. Většinu lidí, s nimiž jsem se v životě loučila, jsem už nikdy neviděla.

B. Guttmanová

Stručné výňatky z časopisu BEIT THERESIENSTADT

Givat Haim - Ihud, Israel, M. P. Emek Hefer, č. 62, leden 2007

Mordechai Livni:

TEHRAN? TEREZIN! (TEHERÁN? TEREZÍN!), s. 2

Nebylo by zřejmě ani zapotřebí reagovat na pseudovědecké setkání v Teheráně, kdyby už dříve neuvěřily miliony lidí neustále opakovaným lžím, které se dle Goebbelse stávají pravdou. Především je nutno varovat před desítkami zbedněnců z Izraele, kteří se zúčastnili této hrůzné frašky. Velmi si ceníme postoje Senátu České republiky, pokud jde o jeho jednoznačné odsouzení teheránské provokace.

Redakční článek:

JEWS AND ARABS STUDY SHOAH TOGETHER

(ŽIDÉ A ARABOVÉ STUDUJÍ SPOLEČNĚ ŠOA), s. 3

Projekt společného studia holocaustu se blíží ukončení. Zúčastnili se ho studenti devátého ročníku školy „Ramot Hefer“ z kibucu Maabarot a školy „Ibn Sina“ v Kalansawa. Původně se o tématu diskutovalo v obou školách zvlášť a studenti se pak setkali ve škole „Ramot Hefer“. Při dalším setkání v Kalansawa se izraelští studenti poučili o arabské kultuře a setkaly se i rodiny z obou táborů, postižené důsledky stávajícího konfliktu. Při závěrečném setkání si studenti vymění své dojmy a závěry. Už po druhém setkání bylo jasné vidět, že si mladí lidé navzájem porozuměli. Při čekání na autobusy se někteří spontánně objímali a vyměňovali si čísla mobilů.

Ruth Bondy:

JEWS AND CZECHS (ŽIDÉ A ČEŠI), s. 6

Knihy Livie Rothkirchen THE JEWS OF BOHEMIA AND MORAVIA – FACING THE HOLOCAUST (ŽIDÉ Z ČECH A MORAVY – TVÁŘÍ V TVÁŘ HOLOCAUSTU), vydaná anglicky v roce 2005 University of Nebraska a Yad Vashem, je zatím nejobsažnější publikací o tomto tématu. Pouze dvě z deseti kapitol se zabývají Terezínem a proto se zaměřím na méně známé skutečnosti. Přestože se už od roku 1941 vědělo ve Velké Británii o systematické likvidaci židů, nepovažoval prezident Beneš za nutné se o tom zmiňovat či cokoliv podniknout. Při diskusi s Namem Goldmannem a Stephenem Wisem v květnu 1943 v Londýně, kdy už byly desítky tisíc protektorátních židů deportovány a zavražděny, vyjádřil se Beneš v tom smyslu, že „se jich dožije konce války daleko víc, než si myslíme, a že je jich v terezínském ghettu 50 – 60 tisíc, tisíce že se jich skrývají, tisíce že žijí, vydávající se za nežidy, a že v mnoha malých městech vůbec k jejich deportaci nedošlo“. Na rozdíl od Polska v Protektorátě Čechy a Morava nedošlo k povstání židů, ale řada židovských intelektuálů, socialistů a studentů byli členy českých odbojových organizací. Dr. Karel Bondy, jeden z vůdců odbojové organizace „Věrní zůstaneme“, napsal ve vězení před popravou: „Nebýt pár zrádců našeho českého národa, mnoho z našich přátel, ne-li většina, mohli uniknout hrůzám vězení a smrti.“ Celé dějiny vztahu Čechů a židů oscilují mezi těmito dvěma póly: sympatie, obdiv a společný osud na jedné straně a na druhé: závist, nenávist a předsudky.

Redakční článek:

MISSION IMPOSSIBLE (NEMOŽNÉ SETKÁNÍ), s. 7

Ústředními postavami doktorské teze Margalit Shlain HAHANHAGA HAYEHUDIT, B'MAAVAKA L'HISARDUT – THERESIENSTADT 1941 – 1945 (ŽIDOVSKÁ SAMOSPRÁVA, BOJ ZA PŘEŽITÍ – TEREZÍN 1941 – 1945) jsou tři židovští starší ghetta, Jakob Edelstein, Dr. Paul Epstein a rabín Dr. Benjamin Marmelstein. Přestože se prostředí, z něhož každý z nich vyšel, liší, mají cosi společného: Byli loajálními služebníky své komunity a jejich společným úsilím bylo zachránit židovské vězně v Terezíně. Bojovali ze svých sil proti nacistickým nařízením a stáli neustále před strašným dilematem určování, kdo z vězňů odjede z ghetta, byť *nevěděli o existenci vyhlazovacích táborů a plynových komor*. Materiály, kterých autorka použila v knize, zahrnují i Marmelsteinovu výpověď před českým soudem po válce. Na rozdíl od svých dvou předchůdců Marmelstein přežil. Je spornou osobností pro míru kolaborace s nacisty a nerudné jednání se spolupřezní. Podle autorčina výzkumu však prokázal odvahu v jednání s posledním esesáckým velitelem ghetta Karlem Rahmem. Má údajně zásluhu i na tom, že po vlně transportů na východ na podzim 1944 nebyli terezínští vězni na konci války likvidováni.

(Poznámka překladatele: Dle všech zatím dostupných a mně známých pramenů věděli židovští starší a členové Rady starších o plynových komorách v Osvětimi přinejmenším od Vítězslava Lederera po jeho útěku z Osvětimi a ukrytí v Terezíně. Zároveň se poprvé dozvídám cosi pozitivního o Marmelsteinovi. Tím, co jsem uvedl, naprosto nemíním snižovat nesmírné dilema členů samosprávy při sestavování transportů na smrt. Ani si neosobuji právo posoudit, zda měli a mohli jednat jinak.)

Vybral a ve zkrácené verzi z angličtiny přeložil
Pavel Stránský

INFORMACE – VZKAZY – VÝZVY – PROSBY

Obecně prospěšná společnost Živá paměť otevřela v březnu 2007 Poradnu pro oběti nacismu, která nabízí vám všem sociální poradenství zaměřené na situace související s novým zákonem (Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách).

Můžete tak získat informace o tom, na co máte nárok a jak žádat o jednotlivé dávky. Rovněž se můžete dozvědět, kam se obracet o pomoc a jak naložit s příspěvkem na péči, které slouží k nákupu služeb od různých poskytovatelů sociálních služeb.

Také nabízíme zprostředkování dobrovolníků z Německa, kteří vám mohou dělat příležitostnou společnost a různě pomáhat dle vašich představ a potřeb. Máme s „našimi“ dobrovolníky a jejich prací již dobrou zkušenost z několika okresů v ČR, kde působí. Všechny tyto nabízené služby jsou zdarma. Velmi by nás potěšilo, kdybyste našich služeb a naší nabídky využili.

O.p.s. Živá paměť vznikla z iniciativy pracovníků Kanceláře pro oběti nacismu Česko-německého fondu budoucnosti.

**Obracejte se prosím na adresu: Na Poříčí 12, 110 00 Praha 1, telefonní pevná linka: 224 872 100, 224 872 735,
mobil: 774 643 545; Konzultační hodiny: PO - PÁ: 9:00 - 16:00 hod.**

Ve středu 7. a ve čtvrtek 8. února 2007 byla uvedena v Carnegie Hall v New Yorku skladba pro orchestr, sbor a sólisty „Oratorium Terezín“ Ruth Fazalové.

Tři roky jsem byla vězněna v Terezíně a napsala jsem autobiografii Theresienstadt - the town the Nazis gave to the Jews (*Terezín, město, které nacisti darovali Židům*).

Má druhá publikace je antologie Hitler's Inferno. Skládá se z osmi krátkých příběhů mých příbuzných a blízkých přátel, kteří většinou prošli Terezínem, byli posláni dále a většinou zahynuli. Třetí publikací, kterou jsem v angličtině vydala, je deník mé matky - Diary from Theresienstadt - letters to Vieruska, který si psala po krátkou dobu v Terezíně. Tato dojemná knížečka ilustruje naši tehdejší bídu.

Byla bych velmi ráda, kdybyste mi poradili, jak knížky přeložit do češtiny a vydat je.

Věra Schiffová-Katzová, Toronto

Se zájmem (jako vždy) jsem si přečetla poslední číslo časopisu Terezínská iniciativa a mezi jinými i zprávu o Jom ha-šoa na náměstí Míru. Věřím, že program byl velmi zajímavý. Škoda, že jsem se pro značnou vzdálenost nemohla účastnit.

Ani tady ve Švýcarsku se na tento den nezapomnělo. Jako jedna z těch, co přežila holocaust, jsem zapalovala jednu ze šesti svíček na pamětním setkání a měla jsem krátký projev.

Také jsem se dozvěděla, že se na pozdím scházejí *děvčata z osmadvacítky*. Ráda bych se takového setkání někdy zúčastnila.

Nina Pelcová-Weilová, Švýcarsko

Redakční rada blahopřeje prof. Felixi Kolmerovi k jeho 85. narozeninám, které oslavil 6. května. Členové TI oceňují jeho velikou zásluhu při jednáních o vyřešení humanitární pomoci přeživším v rámci Česko-německého fondu budoucnosti.

Do příštích let přejeme „Feldovi“ ještě mnoho fyzických i duševních sil.

Zemřel Rejšík, správně Rudolf Reichmann. Narodil se 24. srpna 1921 v Pardubicích a zemřel 25. ledna 2007 v kibucu Neot Mordechaj.

Můj dlouholetý přítel Rejšík měl těžké mládí. Když mu bylo šest let, zemřel mu otec, a rodinné podmínky způsobily, že jako jednatiletý byl umístěn do židovského sirotčince v Praze. Tam se seznámil s Baštíkem, Rudolfem Freudenfeldem, synem ředitele sirotčince. Organizovali spolu kulturní akce a zrežirovali i dětskou operu Brundibár, která poprvé zazněla právě v sirotčinci, a později ještě mnohokrát v Terezíně. Dnes patří k nejhranějším českým operám, známým bezmála po celém světě.

S Rejšíkem jsem se setkal v terezínském ghettu. Tam se rovněž účastnil kulturního života, hrál například ve hře bratří Čapků Lásky hra osudná. V prosinci 1943 byl deportován do Osvětimi-Birkenau. V rodinném táboře pracoval na dětském bloku s Fredy Hirschem. Po likvidaci rodinného tábora se dostal do Schwarzheide, odkud se po strastiplném pochodu smrti vrátil zpět do Terezína, kde byl v květnu 1945 osvobozen.

Znovu jsme se setkali v první poválečné vojenské škole pro důstojníky v záloze. Rejšík se již v roce 1946 rozhodl pro odchod do Palestiny. Usadil se v kibucu Gaaton u Naharie a oženil se s Lízou Singerovou (zvanou Šmudla), kterou znal už z Prahy. Později se přestěhovali do kibucu Neot Mordechaj, kde prožili šedesát šťastných let a vychovali čtyři děti.

S Rejšíkem a jeho rodinou jsme se často navštěvovali a prožili spolu pěkné chvíle v krásné přírodě severního koutu Izraele.

Z jeho nečekaného odchodu je mi smutno, ztratil jsem dobrého přítele.

Petr Erben

Až po uzavěrce tohoto čísla nám došla smutná zpráva, že dne 1. června 2007 skonala s vědomím zcela naplněného života a vnitřního vyrovnaní ve věku 86 let Hana Reinerová.

Tato vzácná žena bude chybět nejen jejím dcerám a jejich rodinám, ale i nám všem, kdo jsme ji znali - bude chybět na tomto světě. Vzpomínku na Hanu Reinerovou přineseme v dalším čísle TI.

ZNOVUNALEZENÉ FOTOGRAFIE

O projektu Tereziánské album

Když před více než deseti lety vyšly dva svazky Tereziánské pamětní knihy dokumentující osudy deportovaných Židů z českých zemích (a později svazky věnované Židům deportovaným do Tereziína z Německa a z Rakouska), mohli si mnozí poprvé ověřit, co se stalo s jejich blízkými, s jejich spolužáky či sousedy. Tereziánské pamětní knihy kromě pamětníků a rodinných příslušníků využívají stejně tak historici jako studenti, kteří se podílejí na vzdělávacích projektech o holocaustu a například pátrají o zmizelých sousedech ze své obce.

Projekt Tereziánské album, který Institut Tereziánské iniciativy zahájil před více než rokem, si dává za cíl navázat na dosavadní dokumentaci osudů vězňů tereziánského ghetta a dalších obětí „konečného řešení“ z českých zemí a přispět k tomu, aby jejich připomínání získalo více vizuální a individuální podobu – aby bylo více založeno na fotografiích a dalších autentických dokumentech. Od ostatních podobných projektů se Tereziánské album liší tím, že usilujeme o systematické využití rozsáhlých archivních fondů, v nichž se mohou nacházet fotografie obětí holocaustu. V současnosti digitalizujeme nejrozsáhlejší sbírku tohoto druhu v českých archívech, spisy jednotlivých osob z fondu Policejního ředitelství v Praze uloženém v Národním archívu v Praze.

V archivních spisech se nacházejí nejen fotografie (které většinou pocházejí z pasových žádostí), ale také dokumenty týkající se uprchlíků a snahy pronásledovaných Židů o vystěhování, doklady o zatýkání a další dokumenty vytvořené pražskou policií. Tyto dokumenty systematicky digitalizujeme a v budoucnu je zpřístupníme prostřednictvím internetových stránek. Vyhledávání, vyhodnocování a skenování desetitisíců archivních spisů je časově, technicky a finančně velmi náročným procesem, proto máme dosud k dispozici materiály obětí z Prahy, jejichž příjmení začínala písmeny A, B, D, E (a téměř hotové je písmeno F). Zajímáte-li se o dokumenty a fotografie týkající se vašich příbuzných a známých, můžete se zatím obrátit na Institut Tereziánské iniciativy, Jáchymova 3, 110 00 Praha 1, tel. 222 319 212, e-mail: institute@terezinstudies.cz

Felicitas Herrmannová, narozena v roce 1925 (na fotografii přibližně z roku 1928), bydlela spolu s rodiči Jiřím a Alicí a starším bratrem Gerdem v Římské ulici 37. Otec byl spolunajatelem továrny na pánské prádlo.

30. ledna 1942 byli všichni deportováni do Tereziína a 6. září 1943 do Osvětimi-Birkenau. V tereziánském rodinném táboře se jejich stopy ztrácejí...

Projekt Tereziánské album byl dosud podpořen granty Evropské unie, Nadačního fondu obětím holocaustu a Nadace Židovské obce v Praze.

Michal Frankl, Institut Tereziánské iniciativy

Vážení čtenáři,

držíte v ruce další číslo našeho časopisu a v redakční radě věříme, že se vám časopis líbí, že je čtivý a zajímavý. To však nejlépe posoudíte vy - čtenáři.

Ne vždy se nám daří zaznamenávat události z jiných míst než z Prahy. Jsme přesvědčeni, že se leccos pozoruhodného a zaznamenaného děje i mimo hlavní město. Proto využívám i této příležitosti a žádám vás i prosím:

Pište nám o tom, co je u vás nového, napište do redakce o událostech, které by mohly zaujmout také ostatní čtenáře. Časopis tvoříme všichni a bez dopisovatelů se neobejdeme. Nebo jen těžko.

Pište nám. Nejrady máme pochvalné dopisy, ale slibuji, že ani kritické nevyhodíme do koše bez přečtení.

Napište nám, jak jste s časopisem spokojeni, a co případně lze na něm zlepšit. Děkuji vám.

Za redakční radu **Michal Stránský**

**Tereziánská
iniciativa**

Vydává Tereziánská iniciativa, Jáchymova 3, Praha 1. Tel./fax: 222 310 681, e-mail: terezinskainiciativa@cmail.cz

Redakční rada: Eva Fantová, Doris Grozdanovičová, Božena Guttmannová, Jiří Kotouč, Jaroslav Kraus, Anna Lorencová, Milena Procházková, Michal Stránský, Eva Štichová

Bankovní účty: v Kč: 59433011/0100, v EUR: 342781234555011/0100, v USD: 348331234555011/0100

Číslo 39 vyšlo v červnu 2007.

MK ČR E 10779